

Tartu Ülikool

Viljandi Kultuuriakadeemia

Taastamistegevuste sotsiaal-majanduslikud mõjud Saarde vallas

Andres Rõigas PhD

Mulgimaa-Viljandi-Tartu 2026

Ülevaade koostati [WaterLANDs](#) projekti toel. Projekti WaterLANDS (nr 101036484) rahastab Euroopa Liidu Horizon 2020 uuringute ja innovatsiooni programm. Ülevaates esitatud teave kajastab autori vaateid ja Euroopa Komisjon selle eest ei vastuta. Projekti partnerorganisatsioonid Eestis on Eestimaa Looduse Fond, RMK, Tartu Ülikool ja Tootsi Turvas.

Uuringu eesmärk ja fookus

Käesolev uuring käsitleb Saarde valla sotsiaal-majanduslikke mõjusid, mis võivad kaasned a looduskaitse otsuste ja looduse taastamisega seotud tegevustega valla territooriumil. Uuringu keskmes ei ole keskkonnakaitse ega ökoloogiliste mõjude hindamine, vaid analüüs sellest, kuidas erinevad taastamis-, leevendus- ja hüvitusmeetmed võivad mõjutada kohaliku omavalitsuse majandusruumi, ettevõtluskeskkonda, tulubaasi, maakasutust ning kogukondade ootusi ja tajutud riske.

Uuringu algatamise vahetuks taustaks on Saarde Vallavolikogu ja Vallavalitsuse pöördumine riigivõimu institutsioonide poole, milles juhiti tähelepanu valla territooriumile koondunud ebaproportsionaalselt suurele looduskaitse-, hüvitus- ja leevendusala koormusele, otsustusprotsesside vähele läbipaistvusele ning võimalikule mõjule valla sotsiaal-majanduslikule toimimisvõimele. Käesolev analüüs on seega loodud kohaliku tasandi murekohtade ja küsimuste paremaks mõtestamiseks, mitte riiklike keskkonnanäesmärkide kahtluse alla seadmiseks.

Metoodiliselt ühendab töö üldise teaduskirjanduse ülevaate ning konkreetse juhtumipõhise käsitlemise Saarde valla näitel, keskendudes eelkõige Kikepera looduskaitseala ja sellega seotud taastamistegevuste kontekstile. Analüüsi eesmärk ei ole anda kvantitatiivseid majandusprognose ega üldistada tulemusi kogu Eesti kohta, vaid kirjeldada tegutsevaid mõjumehhanisme ja kohaliku tasandi eripärasid maapiirkonnas, kus taastamistegevused viiakse valdavalt ellu riigimaadel ja üleriigilise hankepraktika alusel.

Töö käigus kasutatud intervjuud, ametlikud pöördumised ja avalikud seisukohad moodustavad kvalitatiivse sisendi, mille eesmärk on kaardistada kohalike osapoolte kogemusi, hinnanguid ja ootusi. Neid ei käsitleta tõendusena tegelike majandusnäitajate muutumise kohta, vaid näitlikustavad sotsiaal-majanduslikke pingeid, tajutud riske ja kommunikatsioonilünki, mis taastamisega seotud otsuste elluviimisel võivad tekkida.

Käesolev aruanne on mõeldud lugemiseks sotsiaal-majandusliku mõju analüüsi ja aruteludokumendina, mis toetab kohaliku tasandi, riigi ja teiste osapoolte vahelist arutelu ning aitab eristada ökoloogilisi eesmärke nende võimalikest mõjudest kohaliku omavalitsuse toimimisele.

Sissejuhatus

Eesti ja Euroopa Liidu keskkonnapoliitika seab üha suuremat rõhku ökosüsteemide taastamisele, et peatada elurikkuse vähenemist ja suurendada ökosüsteemide vastupanuvõimet kliimamuutustele. Märjalade ja väikeveekogude seisundi halvenemist on viimastel

aastakümnetel seostatud kuivenduse, intensiivistunud metsanduspraktikate ja põllumajandusliku maakasutuse mõjuga, kuigi mõju ulatus varieerub piirkonniti. Mitmetel aladel on täheldatud looduslike elupaikade vähenemist, veerežiimi muutusi ning kuivendatud määrgalade väiksemat süsiniku sidumise ja talletamise suutlikkust. Keskkonnapoliitika tugevnemine ning ambitsioonikamate taastamisesmärkide seadmine on samal ajal tekitanud põhjendatud küsimusi selle kohta, millisel määral võivad regulatiivsed muudatused mõjutada majanduskeskkonda ja ettevõtete konkurentsivõimet, eriti juhul kui nõuete maht või tõlgendatavus muutub. Nagu rõhutavad Dechezleprêtre ja Sato (2017), kerkib mõju konkurentsivõimele esile eelkõige olukorras, kus keskkonnaregulatsioonide rangus või rakendamise tase erineb riikide või piirkondade vahel, põhjustades potentsiaalselt erinevusi tootmiskuludes ning mõjutades seeläbi ettevõtete turupositsiooni.

Käesolev aruanne on koostatud Saarde valla sotsiaal-majanduslike mõjude hindamise eesmärgil ning lähtub konkreetse juhtumi analüüsist. Tegemist ei ole üldise looduse taastamise mõjude ülevaatlusega Eesti ega Euroopa Liidu tasandil ega keskkonnamõjude strateegilise hindamisega. Uuring keskendub sellele, kuidas looduskaitse otsused ja nendega seotud taastamis-, hüvitus- ja leevendusmeetmed võivad mõjutada kohaliku omavalitsuse majanduslikku toimimist, ettevõtluskeskkonda ja töövõimalusi Saarde vallas.

Metoodiliselt ühendab töö juhtumipõhise käsitluse koos vastavate allikaviidetega teaduskirjanduses, et asetada Saarde valla kogemus laiemasse poliitikaraamistikku. Seetõttu on aruanne mõeldud eraldiseisvana loetavaks ja mõistetavaks ka lugejale, kes ei ole eelnevalt kursis Kikepera looduskaitseala või WaterLANDS projektiga. Samas on käsitluse keskmes konkreetne kohalik kontekst ning analüüsi järeldusi ei esitata kui üldistusi, vaid kui sisendit kohaliku tasandi aruteludeks ja otsustusprotsesside paremaks mõtestamiseks.

Kuigi sedalaadi arutelud on peamiselt kujunenud riikidevahelise konkurentsi kontekstis, võivad need peegelduda ka kohaliku tasandi tajudes, eriti seal, kus varasemad kogemused on kujundanud tundlikkust maakasutuse muutuste suhtes. Uute piirangute või taastamistegevuste kavandamisel tekib sageli ebakindlus selle üle, kas ja mil määral võivad muutused mõjutada kohaliku majanduse toimimist, töömahtu või ettevõtlusaktiivsust. Seetõttu on oluline hinnata taastamistegevuste mõjusid mitte ainult ökoloogilisest vaatenurgast, vaid ka nende võimalikku seost kohalikus majanduskeskkonnas tajutavate riskide ja ootustega.

Kohaliku majandusliku mõju uuringu eesmärk on hinnata, kuidas taastamisprojektid mõjutavad piirkonna majandust, tööhõivet ja sotsiaalset heaolu. Lisaks otsesele ökoloogilisele kasule (nt elurikkuse taastamine, veekvaliteedi paranemine, üleujutusrisi vähenemine tänu loodusliku veerežiimi taastamisele) võivad taastamisprojektid pakkuda kaudseid hüvesid ja ökosüsteemiteenuseid, kui taastatud alad säilitavad või parandavad oma ökoloogilist funktsionaalsust. Selliselt võivad esile tõusta võimalused nagu turismi areng, kohalike teenuste nõudluse suurenemine või neile teguritele toetuv töökohtade loomine. Rahvusvahelised empiirilised uuringud näitavad, et maa kaitse ja ökosüsteemide taastamine võivad olla kooskõlas kohaliku majanduskasvuga: näiteks Uus-Inglismaal seostub kaitsealade osakaalu suurenemine statistiliselt olulise tööhõive ja tööjõu kasvuga, eriti maapiirkondades (Sims *et al.*, 2019).

Sotsiaal-majanduslikud mõjud keskvalitsuse ja kohalikul tasandil on erinevad ja kohalikul tasandil ka kergemini ja sageli kiiremini äratuntavad. Kui riiklikul tasandil võivad erinevad

kompensatsiooni mehhanismid tagasilööke tasandada, siis võimalikud kaasnevad positiivsed makromajanduslikud mõjud (nt. innovatsioon või tootlikkus) ei pruugi kohalikule tasandile jõuda.

Lisaks ökoloogilistele hüvedele kaasneb töödega kohalik majanduslik mõju: hanke- ja teostusfaas nõuab masinaoperaatoreid, logistikat ning ajutist majutus- ja toitlustusteenuste mahtu. Sellist kohaliku majanduse aktiveerumist kirjeldavad projekti osapoolte teavitused ja dokumentatsioon; kvantitatiivsete tööaastate täpne ametlik aruanne Saarde valla taastamisalade näitel ei ole avalik, mistõttu kasutame edaspidi selgelt märgitud autori hinnanguid või eraldi analüüsi (Eestimaa Looduse Fond, 2025).

Uuring keskendub järgmistele küsimustele:

- Millised on taastamisprojektide otsesed ja kaudsed majanduslikud mõjud kohalikul tasandil (nt tööhõive, ettevõtlus, maksutulu) Saarde vallas?
- Kas taastamisprojektide tulemusena võiksid potentsiaalselt esile kerkida uued tegevusalad, näiteks turismi ja rekreatsiooniga seotud teenused, tingimusel, et vallal ja ettevõtjatel on huvi ning olemas sobiv taristu?

Analüüsis antakse ülevaade võimalikest otsestest mõjudest (teenused ettevõtetele, tööjõu kasutus) nendes töötappides, kus kohalik osalemine on realistlik ning kus teenusepakkujad on olemas.

Lisaks hinnatakse sotsiaal-majanduslikke aspekte, sealhulgas avalikku arvamust, arvamusiidrite seisukohti ja valmisolekut toetada taastamist.

1. Seos riiklike ja EL-i taastamise eesmärkidega

Euroopa Liidu Looduse taastamise määrus (Nature Restoration Regulation; Regulation (EU) 2024/1991) seab liikmesriikidele mahukad ja siduvad taastamiskohustused, mis kujundavad taastamistegevuste põhilise raamistiku ning mõjutavad oluliselt looduskaitse prioriteete lähikümnenditel. Määruse kohaselt tuleb aastaks 2030 rakendada taastamismeetmeid vähemalt 20% EL-i maa- ja merealadel ning aastaks 2050 kõikides taastamist vajavates ökosüsteemides. Määrus ei nõua, et kõik elupaigad saavutaksid 2050. aastaks täielikult soodsa seisundi; rõhk on taastamismeetmete järjepideval rakendamisel ja seisundi paranemisel ajas (European Commission, n.d.; IUCN European Regional Office, 2024; EUR-Lex, 2024). Selline lähenemine *võib* toetada ökosüsteemide vastupanuvõimet ja kliimaeesmärkide saavutamist ning teatud juhtudel panustada ka piirkondade majanduslikku ja sotsiaalset jätkusuutlikkust (vt nt Sims et al., 2019).

1.1. Riiklikud eesmärgid ja poliitikaraamistik Eestis

Käesolev alapeatükk kirjeldab looduse taastamist suunavat riiklikku poliitikaraamistikku Eestis olukorras, kus mitmed keskset tähtsust omavad dokumendid on alles koostamisel või täienemisel. Olulisemateks nendest on riiklik looduse taastamiskava ning üleriigiline planeering, mille kaudu peaks tulevikus kujunema senisest sidusam ja ruumiliselt selgem lähenemine taastamisvajaduste määratlemisele. Käesoleva analüüsi koostamise ajal ei ole siiski veel selge, millisel määral need dokumendid praktikas koondavad olemasolevad taastamiseesmärgid ega kuidas nende rakendamine avaldub kohalike omavalitsuste tasandil.

Eestis ei ole praegu kehtestatud ühtset ja terviklikku looduse taastamise strateegiat. Taastamisega seotud eesmärgid ja põhimõtted on jaotatud mitme riikliku arengudokumendi, tegevuskava ja õigusakti vahel, sealhulgas looduskaitse arengukavas ja selle rakendusplaanis, kaitsealade kaitse-eeskirjades ja kaitsekorralduskavades, elupaikade ja liikide kaitse tegevuskavades ning kliimapoliitikast tulenevates suunistes. Need dokumendid määratlevad, kuidas Euroopa Liidu looduse taastamise eesmärgid Eesti oludes sisuliselt tõlgendatakse, kuid ei anna tervikpilti taastamise ruumilisest ja ajalisest koondumisest kohalike omavalitsuste lõikes.

Kõige otsesemalt mõjutavad taastamistegevusi konkreetsete kaitsealade kaitse-eeskirjad ja kaitsekorralduskavad, nagu Kikepera looduskaitseala eeskiri, mis seab eesmärgiks elupaikade soodsa seisundi tagamise ja loodusliku veerežiimi taastamise seal, kus see on hinnatud kahjustunuks. Taastamine on kesksel kohal ka riiklikes elurikkuse ja looduskaitse tegevuskavades, kus rõhutatakse vajadust parandada kuivendatud märgalade, degradeerunud elupaikade ning ohustatud liikide elupaikade seisundit.

Kliimaministeeriumi ja Keskkonnaagentuuri poliitikaraamistik suunab eeskätt soode ja märgalade seisundi parandamist. Hinnangute järgi on Eestis kuivendatud või kuivendamise mõjutatud ligikaudu kaks kolmandikku soodest ning riiklikud aruanded viitavad, et vähemalt 25 000 hektarit sooelupaiku kavandatakse taastada (Kliimaministeerium, 2024). See seab taastamistegevustele ulatuslikud ja pikaajalised sihid, kuid jätab avatuks küsimuse, kuidas need mahud ruumiliselt jaotuvad ning millisel määral koonduvad need üksikutele kohalikele omavalitsustele. Taastamisotsuseid toetavad mitmed riiklikud analüütilised instrumendid, näiteks ELME ökosüsteemiteenuste üleriigiline hindamine ja Keskkonnaagentuuri

hüdroloogilised eksperthinnangud, mis võimaldavad hinnata taastamise ökoloogilisi ja ühiskondlikke mõjusid, kuid ei asenda poliitilisi otsuseid taastamise paiknemise ja ulatuse kohta.

Paralleelselt on koostamisel riiklik looduse taastamiskava ning üleriigiline planeering, mille kaudu peaks tulevikus kujunema sidusam raam taastamise ruumiliseks suunamiseks. Käesoleva analüüsi koostamise ajal ei ole nende dokumentide lõplik sisu ega mõju kohalikele omavalitsustele siiski veel selgunud. Seetõttu on kohaliku tasandi jaoks taastamispoliitika raamistik endiselt kujunemisjärgus ja ebamäärane, mis tähendab, et riiklikud taastamisesmärgid ja meetmed jõuavad kohaliku omavalitsuseni sageli üksikute projektide ja menetluste kaudu. Just selline raamistik loob eeldused olukorraks, kus Saarde vald tunnetab looduse taastamisega seotud sotsiaal-majanduslikke mõjusid eeskätt projektide ja menetluste rakendamisfaasis, ilma et vald oleks saanud osaleda taastamise ruumilise koondumise varasemas kujundamises.

1.2. Taastamise praktiline korraldus ja institutsioonid Eestis

Taastamise elluviimine toimub mitme tasandi institutsioonide koostöös ning hõlmab nii eraldiseisvaid projekte kui ka riiklikke programme. Seadusloome, raamdokumentide või ka nt kaitsealade kaitsekorralduskavade ja kaitse-eeskirjade kinnitamisega tegeleb Kliimaministeerium. Kaitsealadel toimuvate taastamistöde kooskõlastajaks on Keskkonnaamet, kes kaitseala valitsejana lähtub keskkonnakaitselistest eesmärkidest. Kooskõlastuse annab ka Maa- ja ruumiamet, kelle vastutusallas on maaparandussüsteemidega seonduv. Taastamistegevuste korraldusel ning elluviimisel riigimaadel on keskne roll Riigimetsa Majandamise Keskusel (RMK). Lisaks omavad rolli ka teised riigiasutused, näit Keskkonnaagentuur, kes koordineerib seiret ja seisundihinnanguid ning koostab hüdroloogilisi eksperthinnanguid – näiteks 2025. aasta analüüsi Reiu jõe ja Kikepera veerežiimi taastamise mõjudest ning Surju piirkonna üleujutusriskidest.

Taastamistöid aitavad korraldada ka partnerorganisatsioonid, nagu Eestimaa Looduse Fond või Tartu Ülikool, kes osalevad rahvusvahelistes projektides (nt Horizon 2020 WaterLANDS), koordineervad tehnilisi taastamisplaane ja toetavad püsimeetsade, turbaalade, väikeveekogude ja märgalade seisundi parandamist. Taastamist toetavad mitmed Euroopa tasandi programmid, sealhulgas LIFE ja Horizon 2020, mis on olnud olulised rahastus- ja meetodikapõhised allikad mitmele Eesti taastamisprojektile. Avalikus arutelus tõusevad sageli esile üksikud näited või juhtumid, kuigi taastamistegevused põhinevad tegelikult laiapõhjalisel institutsionaalsel ja teaduspõhisel raamistikul kui ka rohujuure tasandi kaasamisel.

1.3. EL-i eesmärkide ja Eesti tegevuste seos kohalike oludega

Euroopa Liidu taastamisesmärgid loovad ühtse raamistiku, mida Eesti tõlgendab läbi riiklike strateegiate ja kaitsealade kaitsekorralduse. Kohaliku tasandi mõju tekib eelkõige seetõttu, et riiklikud seisundihinnangud ja kaitsekorraldus näitavad Saarde vallaga piirnevates piirkondades mitmeid elupaiku ja märgalasid, mis vajavad taastamist või seisundi parandamist.

Saarde Vallavolikogu on oma pöördumistes (nt nr 1-9/647) rõhutanud, et valla hinnangul on kaitsealade, hüvitusalade ja taastamist vajavate alade osakaal valla territooriumil suur. Kaitsealade suur ruumiline koondumine tähendab, et vallas on märkimisväärne osakaal

aladest, mille majanduslik kasutus on piirangutega reguleeritud. Sellest tulenevalt tajutakse, et EL-i ja riiklikud eesmärgid võivad tuua kaasa täiendavaid kasutuspiiranguid, mis võivad mõjutada valla majanduslikku toimimist ja ettevõtluskeskkonda.

Murekohad koonduvad Saarde valla hinnangul peamiselt kolme teema ümber:

Käesoleva analüüsi käigus ning Saarde Vallavolikogu ametlikes pöördumistes (sh pöördumine nr 1-9/647) tõstatatud seisukohtade põhjal koonduvad Saarde valla hinnangul peamised sotsiaal-majanduslikud murekohad kolme teema ümber. Need seisukohad tuginevad nii valla varasematele ametlikele pöördumistele kui ka analüüsi raames läbiviidud kvalitatiivsetele intervjuudele kohalike esindajatega.

1. Esiteks tekitavad hüvitis- ja leevendusala ning nendega kaasnevad kasutusrežiimid täiendavaid maakasutuspiiranguid, mis valla hinnangul võivad teatud juhtudel mõjutada metsamajanduse ja muude tegevusalade toimimise tingimusi, sõltuvalt piirangute ulatusest ja paiknemisest.
2. Teiseks viitavad valla pöördumised ja intervjuud murele, et erinevate piirangute koosmõju võib vähendada valla võimalusi majandusruumi arendada või tulubaasi suurendada.
3. Kolmandaks on Saarde valla hinnangul hüvitis- ja leevendusmehhanismide senine selgitus olnud ebapiisav ning otsustusprotsessid vajavad suuremat läbipaistvust. Vallavalitsuse hinnangul on nii dokumentide avalikustamine kui ka menetluslik kaasamine olnud ebapiisav, mis suurendab ebakindlust ja tekitab õiglustunde riivet.

Seetõttu on kohaliku tasandi jaoks oluline, et taastamise eesmärgid ja otsused oleksid läbipaistvalt selgitatud ning et omavalitsus oleks kaasatud taastamisega seotud planeerimis- ja otsustusprotsessidesse.

1.4. Tasandite koostoime: Euroopa Liit – riik – omavalitsus

Kokkuvõttes kujuneb taastamispoliitika mõju kolmel tasandil.

- EL-i tasand seab siduvad eesmärgid ja kohustused, mis määravad taastamise ulatuse ja ajaraamistiku.
Riiklik tasand tõlgendab neid eesmärgi Eesti oludes, kehtestades kaitsealadel tegutsemiseks kaitse-eeskirjad ja kaitsekorralduskavad ning kujundades seire- ja arenguraamistiku, mille oluliseks osaks on märgalade, metsakoosluste ja veekogude taastamine.
- Kohaliku omavalitsuse tasandil (Saarde vald) ei ole looduse taastamise poliitika iseseisev ega püsiv haldusülesanne. Omavalitsus puutub taastamisega kokku eelkõige konkreetsete projektide ja menetluste kaudu, mis puudutavad veerežiimi muutusi, taristuarendust ja maakasutust ning jõuavad valla lauale sageli hilises etapis, kui strateegilised valikud on juba riiklikul tasandil tehtud.

Sellest tulenevalt ei täida kohalik omavalitsus EL-i tasandi kohustusi ega kujunda taastamise eesmärgi, vaid peab toime tulema riiklikult seatud raamistikust lähtuvate otsuste kohalike tagajärgedega. Saarde valla hinnangul võivad nende otsuste sotsiaal-majanduslikud mõjud olla valla tasandil märkimisväärsed, eeskätt tajutud riskide ja ebakindluse kaudu, kuigi

olemasolevad andmed ei võimalda neid mõjusid kvantitatiivselt kinnitada. Kohalik tasand tunnetab seetõttu taastamisega kaasnevaid piiranguid ja riske vahetult ning sageli enne, kui on selgunud võimalikud leevendus- või kompensatsioonimehhanismid.

2. Metoodika

2.1. Uurimisraamistik ja eesmärk

Käesolev uuring lähtub Saarde valla sotsiaal-majanduslike mõjude hindamisest, keskendudes sellele, kuidas looduskaitse otsused ning looduse taastamisega seotud tegevused võivad mõjutada valla majandusruumi, ettevõtlustingimusi ja töövõimalusi. Uuring ei käsitle taastamistegevuste ökoloogilist tulemuslikkust ega keskkonnakaitse mõjusid, vaid analüüsib maa- ja kasutusrežiimi muutustest tulenevaid võimalikke sotsiaal-majanduslikke tagajärgi kohaliku tasandi vaates.

Kuigi enamik seni kavandatud või elluviidud taastamistegevusi, sealhulgas WaterLANDS projekti raames tehtavad tööd, toimuvad peamiselt kaitsealustel riigimaadel, mis on juba varem majanduslikust kasutusest välja arvatud, on Saarde valla vaates oluline hinnata nende tegevustega seotud kaudseid mõjusid väljaspool kaitsealasid. Eelkõige puudutab see olukordi, kus hüvitus- ja leevendusala ulatuvad kaitsealadest väljapoole ning mõjutavad valla territooriumil paiknevaid majandusmetsasid või teisi majanduslikult kasutatavaid maa-alasid.

Majandusmetsade ja kaitsealadel paiknevate metsade eristus on analüüsi seisukohalt oluline. Majandusmetsaks käsitatakse üldjuhul metsamaad, mida majandatakse puidu tootmise eesmärgil ning mis võib panustada regionaalsesse majandustegevusse, sõltuvalt kohalike ettevõtete ja tööjõu olemasolust ning töömahtude jaotusest. Samas täidavad majandusmetsad ka olulisi ökoloogilisi funktsioone, nagu rohevõrgustiku sidusus, looduslike koridoride toimimine ja veerežiimi tasakaalu hoidmine (Rohevõrgustiku planeerimisjuhend, 2018). Praktikas võib majanduslike ja ökoloogiliste eesmärkide samaaegne saavutamine osutada keerukaks ning erinevad piirangud võivad avalduda metsamajanduse mahu, tööde ajastuse või kasutusintensiivsuse kaudu.

Kaitsealadel on kasutusrežiim doseeritud vastavalt kaitsevöönditele: sihtkaitsevööndites on metsade majandamine üldjuhul välistatud, samas kui piiranguvööndites võib majanduslik tegevus olla teatud tingimustel lubatud. Kuna rangema kaitsega aladel regulaarset majanduslikku metsamajandust ei toimu, ei too taastamistegevused neil aladel tavaliselt kaasa otsesest majandusliku väljundi vähenemist. Küll aga võivad ka kaitsealadel toimuvad sekkumised mõjutada kaudseid tegureid, nagu juurdepääs, liikuvus või taristu kasutus, millel võib olla tähendus kohaliku majanduse toimimisele laiemalt.

Saarde valla kontekstis on fookus seega inimestel ja kohalikul majandusel: analüüsitakse, kuidas maa kasutus- ja piirangurežiimide muutused võivad mõjutada ettevõtteid ja töövõimalusi, mis on seotud valla territooriumil tehtavate metsa- ja maakasutusega seotud tegevustega, sõltumata sellest, kas ettevõtte asuvad füüsiliselt vallas või tegutsevad laiemas regionaalses ulatuses. Võimalikud mõjud võivad väljenduda töömahtude ümberjaotumises, tööde ajastuse muutumises või kohaliku tööjõu kasutamise vähenemises või suurenemises, sõltuvalt piirangute ulatusest ja paiknemisest.

Uuringu eesmärk ei ole tõendada konkreetsete majandusnäitajate muutust ega seostada üksikuid ettevõtlusotsuseid otseselt taastamistegevustega. Pigem on analüüsi sihiks mõjukanalite ja riskikohtade tuvastamine, mille kaudu looduskaitseliste ja taastamisega seotud otsuste koosmõju võib avalduda Saarde valla sotsiaal-majanduslikus toimimises. Selline lähenemine võimaldab eristada tajutud ja võimalikud mõjud otsestest ökoloogilistest hinnangutest ning loob aluse edaspidiseks, vajadusel täpsemaks ja kvantitatiivsemaks analüüsiks.

2.2. Metoodiline lähenemine

Käesolevas uuringus rakendatakse kombineeritud kvantitatiivset ja kvalitatiivset metoodilist lähenemist, mille eesmärk on hinnata looduskaitseliste ja taastamisega seotud tegevuste võimalikke sotsiaal-majanduslikke mõjusid Saarde valla tasandil.

Kvantitatiivne osa tugineb kättesaadavatele avalikele ja haldusandmetele, mis käsitlevad ettevõtlust, tööhõivet, palgataset ning elukoha-põhise tulumaksu laekumist. Neid näitajaid kasutatakse eeskätt taustsüsteemi kirjeldamiseks, mitte põhjuslike seoste tõendamiseks. Andmed võimaldavad iseloomustada valla üldist majandusstruktuuri, tööjõu jaotust ning hinnata, millistes piirides võivad maakasutuse ja töömahtude muutused potentsiaalselt sotsiaal-majanduslikult avalduda.

Kvantitatiivseid andmeid täiendatakse kvalitatiivsete intervjuudega, mille eesmärk on selgitada mehhanisme ja tajusid, mida pelgalt statistilised näitajad ei kajasta. Intervjuude roll ei ole kvantitatiivsete tulemuste valideerimine, vaid kohalike osapoolte kogemuste, ootuste ja riskihinnangute mõtestamine, sealhulgas arusaamad töömahtude muutumisest, maakasutuse piirangute mõjust või otsustusprotsesside läbipaistvusest. Intervjuude korraldust, valimit ja kasutusviisi kirjeldatakse täpsemalt alapeatükis 2.5..

Metoodilise raamistikuna kasutatakse rahvusvahelises kirjanduses levinud sotsiaal-majanduslike mõjude kirjeldamise loogikat, sealhulgas sisend-väljund-lähenemise ja tööhõive teisendamise põhimõtteid, mida on rakendatud Põhjamaade taastamis- ja looduskaitseprojektide hindamisel. Neid käsitlusi kasutatakse kontseptuaalse orientiirina, et struktureerida võimalikke mõjukanaleid (otsesed ja kaudsed mõjud), mitte kvantitatiivsete arvutuste läbiviimiseks kohalikul tasandil (vt Juutinen et al., 2024; Ernst & Young Baltic AS & EMPL, 2024).

Lisaks kasutatakse sektoripõhise tausta ja numbrilise võrdluse eesmärgil olemasolevaid Erametsakeskuse koondatud uuringuid, mis käsitlevad metsamajanduse majanduslikku mõju, lisandväärtust, maksutulu ning tööde ühikukuluseid (Erametsakeskus, 2018; Kaimre, 2022). Kuna need uuringud ei ole koostatud Saarde valla või konkreetsete taastamisalade jaoks, käsitletakse neid taustainfona, mille abil on võimalik asetada kohaliku tasandi tähelepanekud laiemasse sektorikonteksti. Nende uuringute rakendatavus kohaspetsiifiliste järelduste tegemiseks on piiratud ning neid ei kasutata otseste mõjuhinnangute alusena.

Kokkuvõtvalt on metoodiline lähenemine üles ehitatud selliselt, et eristada selgelt kvantitatiivne taustkirjeldus ja kvalitatiivne tõlgendus, ning vältida põhjendamatu üldistusi väikese ruumilise üksuse kohta. Uuringu eesmärk ei ole arvutada taastamistegevuste täpset

majanduslikku mõju, vaid tuvastada ja struktureerida sotsiaal-majanduslikud mõjumehhanismid, mis võivad Saarde valla kontekstis esile kerkida.

2.3. Analüütiline loogika

Kuigi senised taastamistegevused, sealhulgas WaterLANDS projekti raames kavandatud ja ellu viidud sekkumised, on toimunud peamiselt kaitsealustel riigimaadel, mis ei ole majanduslikust kasutusest sõltuvad, käsitleb käesolev mõjuhindang ka potentsiaalseid sotsiaal-majanduslikke mõjusid olukorras, kus looduse taastamise meetmete rakendamise ulatus võib tulevikus laieneda väljapoole kaitsealasid.

Selline võimalus tuleneb eeskätt Euroopa Liidu looduse taastamise määruse üldisest raamistikust, mis kohustab liikmesriike rakendama taastamismeetmeid kahjustatud ökosüsteemides, jättes samas konkreetsete alade, tegevuste ja ajastuse määratlemise riikliku planeerimise ja seisundihinnangute pädevusse (Regulation (EU) 2024/1991). Eestis ja teistes liikmesriikides toimub taastamistegevuste täpsem määratlemine eelkõige riikliku taastamiskava kaudu, mille valmimise tähtaeg on 2026. aasta. Seetõttu kirjeldab käesolev peatükk analüütilisi mõjupotentsiaale, mitte otseseid või vältimatuid tagajärgi.

Majandusmetsade kasutustingimusi kujundavad samaaegselt majanduslikud ja ökoloogilised kaalutlused, mille tegelik mõju sõltub alati konkreetsete alade seisundist, kavandatavate tööde iseloomust ning rakendatavate piirangute ulatusest. Kohaliku omavalitsuse vaates on siinkohal oluline, et otsused taastamissekkumiste vajaduse ja paiknemise kohta ei tulene üksikprojektidest ega kohaliku tasandi poliitilistest valikutest, vaid põhinevad riiklikel seisundihinnangutel, kaitsealade eeskirjadel ja laiematel riiklikel prioriteetidel.

Sellest tulenevalt tajutakse võimalikke muudatusi majandusmetsade kasutusrežiimis sageli vähese kohaliku kontrolliga protsessina, mis võib suurendada ebakindlust maa kasutamise, tööde planeerimise ja seeläbi ka kohaliku majandustegevuse prognoositavuse osas. Just see mehhanism on oluline käesoleva sotsiaal-majandusliku hinnangu seisukohalt.

Lähtudes eelnevast, käsitleb käesolev mõjuhindang mõjuahelat, mis peegeldab kohalikes aruteludes ja allikates (sh Saarde Vallavolikogu pöördumised, intervjuud ja avalikud seisukohavõtted) esitatud hinnanguid võimalikele sotsiaal-majanduslikele tagajärgedele juhul, kui maakasutus- ja piirangurežiimid muutuvad. Tegemist ei ole analüüsi eelduste ega tõenduspõhiste järeldustega, vaid kohaliku tasandi tajutud mõjuvõimaluste süstematiseerimisega:

- maakasutuse ja majandustegevuse piirangud võivad teatud juhtudel mõjutada metsatööde mahtu või tööde ajastust, sõltuvalt piirangute sisust ja ulatusest;
- sellised muutused võivad omakorda mõjutada üksikute töötappide kättesaadavust ning töömahtude jaotumist, sh kohaliku tööjõu kasutust;
- võimalikud mõjud avalduvad eeskätt üksikisikute ja üksikute ettevõtete tasandil ning ei pruugi väljenduda valla kui terviku majandusnäitajates või eelarvestruktuuris.

Olulise taustamehhanismina hinnatakse ka avalike tööde ja teenuste üldist elluviimise korraldust kohaliku majandusruumi tasandil, sealhulgas tööde jaotumist riigihangete kaudu.

Riigihankeid ei käsitleta käesolevas analüüsis kui looduskaitse- või taastamistegevusega seotud eraldiseisvat probleemi, vaid kui valla sotsiaal-majanduslikku konteksti laiemalt iseloomustavat institutsionaalset tegurit, mis mõjutab avalike tööde laiemat jaotumist.

Kohalikes aruteludes on viidatud, et tööde mastaap, tehnilised nõuded või ajastus võivad teatavatel juhtudel soodustada pigem üleriigilisi või spetsialiseerunud teenusepakkujaid, mis võib mõjutada kohalike ettevõtjate ja tööjõu osalusvõimalusi avalikes töödes. Tegemist on eelkõige tajutud mõjuga, mille tegelik ulatus sõltub konkreetsetest hangetest ja piirkonna ettevõtlusstruktuurist.

Oluline on rõhutada, et need käsitlused ei eelda, et metsamajanduslikud või looduskaitselikud tööd oleksid Saarde vallas valdavalt kohalike ettevõtjate või tööjõu kanda. Pigem väljendavad need kohalike huvigruppide hinnanguid metsamajanduse ja avalike tööde rollist piirkondlikus majanduses ning sellega seotud ebakindlust võimalike tulevikustsenaariumide suhtes.

Metsa- ja puidutööstuse rolli käsitlevad sektoriuuringud toovad esile selle olulise panuse Eesti majandusse, kuid nende kasutamisel tuleb arvestada regionaalsete erinevustega. Näiteks EY/EMPL (2024) hinnang, mille kohaselt on iga kaheksas töökoht Eestis seotud metsa- ja puidutööstusega, põhineb sisend-väljund-mudelil ning ei pruugi peegeldada töökohtade ja lisandväärtuse jaotust väiksemates või nõrgema ettevõtlusstruktuuriga maapiirkondades.

Sarnaselt keskenduvad Erametsakeskuse varasemad analüüsid valdavalt erametsanduse majanduslikule mõjule ning nende koondnäitajad (nt lisandväärtuse kasv või toetuste majanduslik efekt) võivad iseloomustada eeskätt aktiivsemaid ja majanduslikult tugevamaid piirkondi (Erametsakeskus, 2018; Kaimre, 2022). Nõrgema ettevõtlusstruktuuriga või väiksema metsamajandusliku aktiivsusega piirkondades ei pruugi samalaadne mõju avalduda. Seetõttu käsitleb käesolev mõjuhinnang neid näitajaid ettevaatliku taustainfona, rõhutades, et nii kaused kui ka indutseeritud mõjud sõltuvad tugevalt piirkondlikest tarneahelatest, tööjõu kättesaadavusest ja majanduse struktuurist.

2.4. Andmestik ja allikad

Käesolevas uuringus kasutatakse andmestik koosneb avalikest statistilistest ja haldusandmetest ning taustadokumentidest, mida kasutatakse Saarde valla sotsiaal-majandusliku konteksti kirjeldamiseks. Andmeid ei kasutata põhjuslike seoste kvantitatiivseks tõendamiseks, vaid kohaliku majandusruumi struktuuri ja võimalike mõjuraamade iseloomustamiseks.

Tööhõive ja palgad: Tööhõive, palgataseme ja palgakulu hindamisel kasutatakse Statistikaameti tööjõu- ja haldusandmeid, eelkõige EMTAK jaotuste metsanduse ja puidutööstuse alusel. Andmeid kasutatakse Saarde valla elanike hõiveprofiili üldiseks kirjeldamiseks ning palgakulu hindamiseks kui elukoha-põhise tulumaksu kujunemise taustnäitajat. Statistikaameti tööjõu-uuringu meetodika järgib Rahvusvahelise Tööorganisatsiooni (ILO) standardeid, mis tagab andmete võrreldavuse ajas ja piirkondade lõikes (Statistikaamet, n.d.).

Riigimets ja planeeringuline kontekst: Riigimetsa Majandamise Keskuse hallatava metsamaa osakaal ning RMK tegevuse piirkondlik jaotus loovad tausta metsandustööde ja nendega seotud tööhõive regionaalseks jaotumiseks. Täiendavalt kasutatakse Saarde valla

üldplaneeringu keskkonnamõju strateegilise hindamise aruannet, mis kirjeldab kehtivaid piiramistingimusi, ruumilisi arengusuundi ja võimalikke sotsiaalseid mõjusid maakasutuse muutuste kontekstis (Hendrikson & Ko, 2024). Neid dokumente kasutatakse kontekstuaalse taustainfona, mitte otseste sotsiaal-majanduslike mõjude kvantifitseerimiseks.

Kohaliku tasandi seisukohad ja avalik arutelu: Täiendava kvalitatiivse taustana on arvesse võetud Saarde valla ametlikke pöördumisi ning avalikku arutelu, mis peegeldavad kohalike osapoolte hinnanguid ja murekohti seoses looduskaitse otsuste, maakasutuse piirangute ja otsustusprotsesside läbipaistvusega. Sellised allikad ei muuda kehtivaid regulatsioone ega otseselt rakenduse mehhanisme, kuid annavad teavet selle kohta, milliseid teemasid ja riske kohaliku tasandi aruteludes esile tõstetakse (vt Saarde Vallavolikogu pöördumine nr 1-9/647). Neid käsitletakse uuringus eeskätt tajutud mõjude ja ebakindluse allikatena, mitte empiiriliste sotsiaal-majanduslike näitajatenä.

Sektoritülesed taustuuringud: Kohaliku pildi asetamiseks laiemasse raamistikku kasutatakse sektoripõhiseid uuringuid ja ülevaateid, sealhulgas EY/EMPL raportit metsa- ja puidusektori sotsiaal-majandusliku mõju kohta ning OSKA tööjõu- ja oskuste prognoose (Ernst & Young Baltic AS & EMPL, 2024; Tilk ja Kruusmaa, 2022). Lisaks kasutatakse Erametsakeskuse koostatud analüüsi metsamajanduse lisandväärtuse, maksutulu ja tööde ühikukulude kohta (Erametsakeskus, 2018; Kaimre, 2022).

Neid allikaid kasutatakse taustainfona, et mõista metsa- ja puidusektori rolli Eesti majanduses tervikuna. Samas rõhutatakse, et sektoripõhiseid koondnäitajaid ei saa automaatselt üle kanda konkreetsele omavalitsusele. Seetõttu on nende uuringute rakendamine Saarde valla sotsiaal-majanduslike mõjude hindamisel piiratud ning neid ei kasutata otseste järelduste alusena kohaliku tasandi mõjude kohta.

2.5. Kvalitatiivne komponent

Käesoleva uuringu koostamisel kasutati poolstruktureeritud intervjuusid, mille eesmärk oli täiendada olemasolevat taustanalüüsi ning aidata mõtestada kohalike osapoolte arusaamasid, ootusi ja hinnanguid seoses looduskaitse otsuste ja taastamisega seotud tegevustega Saarde vallas.

Uuringu raames viidi läbi kolm intervjuud kolme eri rollis osapoolega. Lisaks viidi läbi lühemad vestlused kahe inimesega. Intervjuusid käsitleti koondavalt ja ning nendes vastuses esines oluline sisuline kattuvus. Mõne teema puhul esinesid erinevused peamiselt arvamuse ja rõhuasetuste tasandil, mitte faktoloogilistes kirjeldustes.

Intervjuud viidi läbi spetsiaalselt käesoleva analüüsi tarbeks. Need olid vabas vormis, kuid poolstruktureeritud, st. vestlused lähtusid samadest temaatilistest sõlmpunktidest (nt. taastamisega seotud arusaamad, kohalikud murekohad, tajutud mõjud), kuid küsimuste täpne järjestus ja sõnastus kohandati vastavalt intervjuu kulgemisele. Selline lähenemine võimaldas koguda võrreldavat sisendit, säilitades samas vastajate võimaluse oma seisukohti vabamalt avada.

Intervjuude tekstid transkribeeriti ning analüüsiti temaatilise kodeerimise teel. Temaatiline kodeerimine tähendab käesolevas töös vastuste süstemaatilist läbivaatamist ja rühmitamist korduvate teemade, hinnangute või probleemiasetuste alusel. Analüüsi käigus ei püütud

kvantifitseerida arvamusi ega luua statistilisi üldistusi, vaid tuvastada olulisemad korduvad vaatenurgad, mille abil on võimalik kirjeldada kohaliku tasandi tajusid ja aruteluraame.

Oluline on rõhutada, et intervjuud ei andnud otseselt sisendit Saarde valla sotsiaal-majandusliku olukorra kvantitatiivseks hindamiseks. Vastustest ei selgunud konkreetseid majandusnäitajaid ega hinnanguid, mille alusel oleks võimalik mõõta plaanitavate tegevute mõju valla tulubaasile, tööhõivele või ettevõtluse struktuurile. Seetõttu kasutatakse intervjuumaterjali käesolevas uuringus valikuliselt ja illustreerivalt, eeskätt mõne keskse probleemi või tajutud riski iseloomustamiseks, mitte tõendusmaterjalina sotsiaal-majanduslike muutuste kohta.

Selline kvalitatiivse komponendi roll on kooskõlas uuringu üldise metoodilise lähenemisega, mille eesmärk on mõjumehhanismide ja tajude kirjeldamine, mitte ulatusliku empiirilise tõenduspõhise mõjuhinnangu andmine (vt ptk 2.2).

3. Saarde valla iseloomustus

3.1. Rahvastik ja areng

Saarde vallas elab 1. jaanuari 2026 seisuga 4 290 inimest (Statistikaamet). Rahvastiku vanuseline jaotus näitab, et eakate (65+) osakaal on kõrge: ligikaudu 27% elanikest kuulub sellesse rühma. Tööealisi on 57 % (19–64) ja 16 % alla 18-aastased (Tabel 1). Viimaste aastate andmed näitavad rahvaarvu mõõdukast vähenemist: 2021. aastal 4 349 elanikku ja 2026. aastal 4 290.

Tabel 1. Demograafiline struktuur

Vanuserühm	Arv	%
Eakad 65-	1140	26,6
Tööealised 19-64	2435	56,8
Lapsed 7-18	483	11,3
Lapsed 0-5	232	5,4
KOKKU	4290	100

Allikas: Rahvastikuregister

3.2. Maakasutus ja kaitsealad

Saarde valda iseloomustab väga kõrge metsasus (ligikaudu 78–80%), mis paigutab selle Eesti omavalitsuste seas metsarikkaimate hulka. Hinnang põhineb riigimetsa ametlikul pindalal ning Maa-ameti kõlvikute ja maakondlike metsastatistikate võrdlusel. Metsasus kirjeldab seejuures eeskätt maakatte struktuuri (st metsaga kaetud maa osakaalu), mitte metsade majanduslikku kasutusviisi ega looduskaitsealast staatust.

Oluline on eristada metsasust kui üldist ruumilist tunnust ning metsade kasutus- ja kaitsekategooriaid. Saarde vallas hõlmab metsamaa nii majandusmetsi (nii era- kui riigimetsas) kui ka erineva kaitstusega alasid. Seetõttu ei saa metsaga kaetud alasid käsitleda ühtse „loodusliku alana“ ega ka automaatselt majandusressursina; nende roll ja tähendus varieeruvad sõltuvalt omandivormist, kasutusrežiimist ja kehtivatest piirangutest.

Riigimets katab üle poole Saarde valla territooriumist (54% ehk ligikaudu 57 251 ha), mistõttu on selle ruumiline ja majanduslik roll valla maakasutuses erakordselt suur. Samas puudub kohaliku omavalitsuse tasandil ühtne ja koondatud statistika erametsade pindala,

raiemahutude ja pikaajaliste muutuste kohta. Olemasolevad metsaregistri raieaegsed võimaldavad siiski kaudselt rekonstrueerida erametsade majandamise dünaamikat aastatel 2018–2024 ning viitavad sellele, et erametsade majandustegevus on Saarde vallas olnud märkimisväärse ulatusega (Keskkonnaagentuur, metsaregistri raieaegsed Saarde valla kohta, 2018–2024).

Ligikaudne aastane raieaeg Saarde valla territooriumil jääb kättesaadavate andmete põhjal vahemikku 4,2–7,5 m³ hektari kohta. Mõnel aastal on see olnud lähedane Eesti keskmisele ning mõnel aastal selgelt sellest kõrgem, eriti 2018. ja 2024. aastal, mil raieaeg ületas 7 m³/ha. Ajavahemikus 2018–2022 raieaeg valdavalt vähenesid, jõudes madalseisu 2022. aastal, kuid suurenesid taas 2024. aastaks. Omandivormi lõikes on erametsades trend olnud pigem mõõdukalt langev, samas kui riigimetsades on raieaeg olnud selgelt kõikumine. Riigimetsa osakaal kogu raieaegust on enamikel aastatel püsinud üle 57% ning ulatus 2024. aastal ligikaudu 65%-ni.

Metsasektori ulatus Saarde vallas on ruumiliselt põimunud ulatusliku kaitsealade võrgustikuga. Valla territooriumil paikneb mitu olulist looduskaitseala, sealhulgas Sookuninga, Luitemaa ja Kikepera looduskaitseala, millest viimane on Saarde vallas üks ruumiliselt mõjukamaid, hõlmates suurt osa valla metsamaast. Kaitsealadel kehtivad erinevad kasutusrežiimid ning nende koondumine suurendab vallas piiratud majandusliku kasutusega alade osakaalu. See ei tähenda, et kaitsealad oleksid käsitletavad majandusressursina, vaid viitab sellele, et nende paiknemine mõjutab maakasutuse võimalusi ja majandustegevuse planeerimise raame.

Selline ruumiline kooslus aitab mõista ka kohalikke pingekohti ja tajusid. Olukorras, kus erametsade raieaeg on viimastel aastatel olnud silmatorkav (nt. ületasid erametsade aastased raieaeg Saarde vallas aastatel 2018–2024 korduvalt 150 000–180 000 m³), võivad riigimetsas kaitsealadel või nende lähialadel toimuvad taastamis- või hooldustegevused mõjuda kohalikele elanikele kui täiendav sekkumine maastikku, kus muutused on niigi sagedased. Kohalik võrdlusmoment kujuneb sageli nähtavate kontrastide põhjal: erametsas toimuvad ulatuslikud majandusraied vastanduvad riigimetsa aladel planeeritavatele looduskaitsealade tegevustele.

Oluline on rõhutada, et tegemist on erinevate tegevusloogikatega. Erametsade raied lähtuvad eelkõige majanduslikest kaalutlustest, kuigi neid reguleerivad mitmed looduskaitsealade ja õiguslikud nõuded. Kaitsealadel toimuvad tegevused riigimetsas on suunatud ökoloogilistele eesmärkidele ning nende majanduslik mõju väljendub peamiselt kaudselt, näiteks tööde ajastuse, taristukasutuse või kohaliku tajuruumi kaudu. Käesoleva peatüki sihiks ei ole nende tegevuste väärtuseline hindamine, vaid ruumilise lähteolukorra kirjeldamine, mis aitab mõista Saarde valla sotsiaal-majanduslike mõjude edasist analüüsi.

Tabel 2. Saarde valla kaitsealad ja nende pindalad

Nimi	Tüüp	Kogupindala (ha)	Saarde vallas (ha)
Nigula looduskaitseala	Looduskaitseala	6430.92	797.07

Jäärja hoiuala	Hoiuala	1098.00	1098.00
Kikepera looduskaitseala	Looduskaitseala	10733.78	9941.38
Järveotsa maastikukaitseala	Maastikukaitseala	27.19	27.19
Allikukivi maastikukaitseala	Maastikukaitseala	23.70	23.70
Lähkma looduskaitseala	Looduskaitseala	104.13	104.13
Siiraku looduskaitseala	Looduskaitseala	685.87	685.87
Laiksaare looduskaitseala	Looduskaitseala	401.32	107.48
Sookuninga looduskaitseala	Looduskaitseala	5900.86	5900.70
Soo-otsa looduskaitseala	Looduskaitseala	569.00	569.00
Luitemaa looduskaitseala	Looduskaitseala	11301.99	2359.71
Metsaääre looduskaitseala	Looduskaitseala	159.67	159.67
Tolkuse looduskaitseala	Looduskaitseala	810.34	810.34
Kalita looduskaitseala	Looduskaitseala	146.08	146.08
KOKKU	–	38 392.85	22 730.32

Allikad: EELIS, Hendrikson & Ko, 2024

Valla territooriumil asub 14 looduskaitseala, 6 hoiuala, 3 maastikukaitseala, 5 kaitsealust parki, enam kui 3600 kaitsealuste liikide leiukohta, 1272 vääriselupaika, 81 kaitsealuse liigi püsielupaika ja 9 kaitsealust üksikobjekti (Saarde Vallavolikogu, 2025). Saarde vallas on kaitse all ligikaudu 22 730 hektarit, mis moodustab umbes 21% valla kogupindalast.

3.3. Saarde Valla 2025. aasta eelarve (tulud)

Saarde valla põhitegevuse tulud 2025. aastal olid 9 522 313 €, millest laekunud tulumaks on 4 855 342€ ja maamaks 451 016€. Aastane tulumaksu laekumise tõus on ligikaudu 4% ja keskmine laekumine elaniku kohta 1132€ (Eesti keskmine 1525€). Keskmine brutokuupalk on 2025 aasta III kvartalis 1544€ (Eesti keskmine 2075€).

Omavalitsuse tulubaas sõltub olulisel määral tasandusfondist, kuid viimaste maamaksuseaduse muudatuste valguses võib maamaksu roll kohaliku eelarve kujundamisel suurenda. 2022. aasta maa korralise hindamise tulemusel tõusis maa maksustamishind keskmiselt 8,3-kordselt (metsamaa keskmiselt 4,6-kordselt), mis suurendab maamaksu potentsiaalset osakaalu omavalitsuse tulude struktuuris (Eesti Vabariigi Valitsus, 2024). Samal ajal on seadusandja tõstnud maamaksu määrade ülempiire: alates 2025. aastast suureneb

elamumaa ja maatulundusmaa õuemaa kõlviku maksimaalne maksumäär 0,5%-lt 1%-le ning muu maa (nt ärimaa) määr 1%-lt 2%-le (ERR, 2024; Eesti Vabariigi Valitsus, 2024). Alates 2026. aastast saavad kohalikud omavalitsused ise kehtestada maamaksu aastase kasvu piirmäära vahemikus 10–100%, mis suurendab nende maksuautonoomiat ja vähendab sõltuvust keskvalitsuse ülekannetest (RMP/Geenius, 2024).

Kaitsealade loodusreservaadi ja sihtkaitsevööndi maa on maamaksust vabastatud vastavalt Maamaksuseaduse §-le 4. Taastamistegevus iseenesest ei too kaasa maa maksuvabastust ega kaitsekategooria muutmist; maamaksu laekumist kohalikule omavalitsusele võib mõjutada üksnes see, kui taastamistegevuste järel muudetakse ala õiguslikku kaitsekorda ning kehtestatakse uus majandustegevust välistav vöönd. Käesoleva analüüsi raames selliseid muudatusi ei eeldata ega käsitleta.

Intervjuudes viidati hinnanguliselt, et ligikaudu veerand Saarde valla territooriumist võib olla seotud looduskaitseliste kasutuspiirangutega. See hinnang ei tähenda, et kogu nimetatud maa oleks maamaksust vabastatud. Kehtiva õiguse kohaselt kohaldub maamaksuvabastus ainult kaitsealade loodusreservaadi ja sihtkaitsevööndi maale, samas kui piiranguvööndite ja hoiualade puhul rakenduvad soodusmäärad. Maamaksulaekumise võimalik vähenemine ei ole otseselt kompenseeriv tasandusfondi kaudu ning sõltub omavalitsuse üldisest tulubaasist, maksumäärade valikutest ja tasandusfondi arvutusloogikast.

Tabel 2. Peamised eelarvetulud.

Tulude liik	Summa
Füüsilise isiku tulumaks	4 780 000
Maamaks	460 000
Maksutulud (kokku)	5 241 400
Kaupade ja teenuste müük (kokku)	928 400
Toetused (tasandusfond, projektid)	3 217 819
Kaevandamis-õiguse tasu	8 000
Vee erikasutuse tasu	7 500
Tuulepargi keskkonnahüvitis	103 805
Muud tegevustulud	134 694

Allikas: Saade Vallavalitsus

Saarde vald on suur, kuid hõredalt asustatud. Sotsiaalses vaates iseloomustab omavalitsust madal loomulik iive ja vananev elanikkond. Eelarvestrateegia põhjal võib järeldada, et vaatamata stabiilsele põhitegevuse tulule võivad investeeringud tuua kaasa eelarve defitsiidi ja laenukoormuse suurenemise. See omakorda mõjutab omavalitsuse investeerimis- ja finantseerimisvõimekust tulevikus.

3.4. Ettevõtlus- ja majanduskeskkond

Saarde vallas on Statistikaameti andmetel 2024. aasta seisuga registreeritud 583 majandusüksust, sh füüsilisest isikust ettevõtjad, osa- ja aktsiaseltsid, tulundus- ja mittetulundusühingud, sihtasutused ning kohaliku omavalitsuse üksused. Ettevõtete jaotus tegevusalade lõikes näitab, et arvuliselt on enim üksusi registreeritud põllumajanduse, metsanduse ja kalapüügi valdkonnas (119), millele järgnevad ehitus (69), hulgi- ja

jaekaubandus koos mootorsõidukite ja mootorrataste remondiga (40) ning töötlev tööstus (32).

Ettevõtete arvuline jaotus ei anna siiski otsest ülevaadet majandustegevuse tegelikust mahust ega tööhõive panusest. Saarde valla majandustegevus tugineb eeskätt teenuste ja kauba pakkumisele, kus olulisteks tööandjateks on kaubandus- ja kommunaalteenuseid osutavad ettevõtted ning avaliku sektori teenused. Suuremad tööandjad vallas on Coop Kilingi-Nõmme Majandusühistu (jaekaubandus ja ehitus- ning tööstuskaubandus), OÜ Saarde Kommunaal (vee- ja kanalisatsioon, haljastus, lumetõrje, koolitransport ja kinnisvarahaldus) ning OG Elektra AS (kaubandus). Koos kohalike teenindustevõtete ja avaliku sektori teenustega moodustavad need peamise aluse valla tööhõivele ja majandustegevusele (Saarde Vallavolikogu, 2025).

Saarde valla arengukava (2026–2035) kohaselt on suur osa valla ettevõtetest mikroettevõtted, kus puuduvad palgatöötajad või töötab üks kuni kaks inimest. See peegeldab Eesti ettevõtlusstruktuurile üldiselt iseloomulikku mustrit, kus valdav osa ettevõtetest on väikese töötajumahuga ning nende roll kohalikus tööhõives ja tulubaasis on piiratud.

Uuringu fookusest ja intervjuudes tõstatatud teemadest lähtudes on tähelepanu all eeskätt metsamajandusega seotud tegevusalad, kuna just selles valdkonnas tajutakse potentsiaalseid sotsiaal-majanduslikke mõjutegureid. Lisaks Riigimetsa Majandamise Keskuse hallatavatele tegevustele tegutsevad Saarde vallas või sellega seotud aladel ka mitmed metsa- ja puidusektoriga seotud ettevõtted, sh metsamajanduse, puidutööstuse ja tehnika vahendamise tegevused. Valla arengukavas ja avalikes ettevõtlusregistrites on kajastatud ka täiendavaid puidusektoriga seotud üksusi, kelle majandustegevuse maht on kas väike või kelle viimane majandusaasta aruanne ei olnud käesoleva analüüsi koostamise ajal kättesaadav.

Registriandmete põhjal on näha, et osa metsamajandusega seotud ettevõteteid on viimastel aastatel tegevust vähendanud või lõpetanud. Käesoleva töö raames ei ole võimalik nende muutuste põhjuseid täpselt tuvastada ega siduda neid konkreetsete looduskaitse- või taastamistegevustega. Selliste seoste analüüs eeldaks ajaliselt ja sisuliselt detailsemat ettevõttepõhist majandusuuringut. Oluline on rõhutada, et vaadeldavad muutused võivad olla seotud mitmete üldiste teguritega, nagu metsamajanduse tsüklilisus, turuolukord, ettevõtete konsolideerumine või tööjõu kättesaadavus, mitte üksikute projektide või regulatiivsete sekkumistega.

Lisaks majandustegevusega seotud ettevõtetele tegutseb vallas ka Saarde Erametsaühing MTÜ, mis pakub metsaomanikele abiteenuseid, nagu nõustamine, koolitused ja toetuste taotlemisega seotud tegevused. Selliste organisatsioonide roll on pigem toetav ning nende otsene majanduslik mõju tööhõivele ja valla tulubaasile on piiratud.

Kuigi Saarde valla arengukavas on rõhutatud, et ulatuslik metsa- ja põllumajandusmaa loob eeldused vastava sektori ettevõtluse arenguks, ei kinnita kättesaadavad andmed selget majanduslikku spetsialiseerumist metsa- või puidutööstusele valla tasandil. Ettevõtete arv ja suurus, tööhõive muster ning majandustegevuse üldine struktuur viitavad pigem hajusale ja väikese töötajumahuga ettevõtluskeskkonnale. Sellises kontekstis ei ole põhjust rääkida valla sotsiaal-majandusliku olukorra järsust või struktuursetest muutumisest metsamajanduse valdkonnas. Võimalikud mõjud võivad ilmneda üksikute ettevõtete või töötajate tasandil, eriti

seal, kus kohalik tööjõud on seotud konkreetsete töötappidega, kuid need ei avaldu olemasolevate andmete põhjal valla majanduspildi tervikuna muutumisena.

3.5. Metsandusteatiste lühianalüüs Saarde vallas (2018–2024)

Saarde valla metsandusteatiste andmestik aastatest 2018–2024 näitab, et metsamajanduslik aktiivsus on piirkonnas olnud märkimisväärne, kuid ajas tugevalt kõikuv, eriti riigimetsades. Lageraiete ja harvendusraiate mahud eristuvad selgelt omandivormide lõikes, mis osutab erinevatele majandamisloogikatele ja töökorraldusele.

Lageraiete maht on erametsades vaadeldaval perioodil üldjoontes vähenenud ja stabiliseerunud mõõdukale tasemele. Riigimetsades seevastu on lageraiete mahud kõikunud aastate lõikes märkimisväärselt, ulatudes 2024. aastal taas väga kõrge tasemeni. Selline kõikuvus võib olla seotud tööde ajastuse, hanketsüklite, turukonjunkturi ja muude majanduslike teguritega, mis mõjutavad riigimetsa raiemahtude planeerimist rohkem kui erametsade oma. Kohaliku tasandi andmete põhjal ei ole siiski võimalik eristada nende tegurite täpset kaalu ega tuletada põhjuslikke seoseid.

Harvendusraiate puhul on erametsades vaadeldaval perioodil täheldatav tõusutrend, samas kui riigimetsades on näha harvendusraiate mahu vähenemist kuni 2022. aastani ja sellele järgnenud suurenemist aastatel 2023–2024. Erametsade harvendusraiate kasvu ei käsitleta käesolevas analüüsis kui ökoloogilise majandamisviisi eelistamist või väärtuselist muutust. Pigem võib see peegeldada puistute vanuselist struktuuri, metsade noorenemist ning majandustegevuse kohandumist olukorras, kus lageraieks sobiva metsamaterjali osakaal on osades piirkondades vähenenud. Need tõlgendused jäävad siiski üldistavaks ning ei põhine puistupõhisel ega ettevõttepõhisel analüüsil.

Tootlikkuse näitajad (m^3/ha) viitavad sellele, et riigimetsa lageraietel on vaadeldaval perioodil olnud stabiilsem tootlikkus (ligikaudu $290\text{--}310 \text{ m}^3/\text{ha}$) võrreldes erametsadega, kus tootlikkus kõigub enam. See erinevus on kooskõlas oletusega, et riigimetsades on raiutud keskmiselt ühtlasema puistustruktuuriga alasid, samas kui erametsade raiete tootlikkus sõltub rohkem üksikute kinnistute eripärast ja majandamisotsustest.

Omavalitsuse enda roll metsandusteatiste menetlemisel on administratiivne ning metsa kasutamise otsuseid see otseselt ei mõjuta. Seetõttu ei ole KOV-i teatised ega menetlused sellisel kujul käsitletavad valla sotsiaal-majandusliku olukorra kujundajatena. Metsandusteatiste andmestik võimaldab kirjeldada raiemahtude, töömahukuse ja tootlikkuse dünaamikat, kuid ei anna infot selle kohta, millised ettevõtted töid teostasid, kui suur osa töödest tehti kohaliku tööjõuga või kus paiknesid tööde teostamisega seotud majanduslikud tulud.

Raiete kogumahud, eriti riigimetsades, võivad teoreetiliselt mõjutada kohaliku tööjõu nõudlust, teenusmajanduse aktiivsust ja maksulaekumist. Selliste mõjude avaldumine sõltub aga otsustavalt sellest, kas ja millisel määral jõuavad metsatööd ning nendega seotud teenused kohalike ettevõtete ja töötajateni. Metsandusteatiste andmestik iseenesest ei võimalda seda hinnata, kuna see ei sisalda teavet hangete, alltöövõtu, töötajate elukoha ega kulude jaotumise kohta.

Kokkuvõttes loob metsandusteatiste andmestik ajaliselt järjepideva aluse metsatööde dünaamika ja tootlikkuse kirjeldamiseks Saarde vallas. Samas ei võimalda see andmestik teha järeldusi ettevõtete tegevuse lõpetamise põhjuste, kohaliku tööhõive muutuste ega metsandustegevuse otsese majandusliku mõju kohta valla tasandil. Selliste seoste hindamine eeldaks täiendavat, ettevõtte- ja kulupõhist andmestikku (nt RCC-raamistikku või sisend–väljund-analüüsi), mida käesoleva analüüsi raames ei ole võimalik rakendada.

3.6. Turismivaldkond vallas

Saarde valla turismivaldkonna kohta puudub regulaarne, sihtkohapõhine ja süstematiseeritud statistiline andmestik, mis võimaldaks hinnata külastusmahte, ööbimisi või majutusasutuste täitumust. Selliste põhinäitajate puudumine raskendab nii turismimajanduse mõju hindamist kui ka valla positsioneerimist piirkondlikus ja üleriigilises turismikontekstis. Valla avalikes infokanalites on turismi käsitletud kirjeldaval tasandil: ametlikul veebilehel on välja toodud kaheksa majutusasutust ning valla arengukavas on nimetatud kokku 11 majutusüksust, samuti on loetletud vaatamisväärsusi, vaba aja tegevusi ning kultuuri- ja spordiüritusi (Saarde Vallavalitsus, n.d.).

Strateegilisel tasandil on turism Saarde valla arengukavas käsitletud ühe ettevõtluskeskkonda toetava arengusuunana, mille eesmärgiks on „ettevõtlust ja turismi võimestav keskkond“. Samas ei ole tulemusmõõdikute, regulaarse seire ega indikaatoripõhise hindamise süsteemi turismi kui majandusvaldkonna jälgimiseks välja kujundatud. Seetõttu ei ole arengukavas esitatud turismiga seotud eesmärgid seotud mõõdetava baasinformatsiooniga, mis võimaldaks hinnata selle valdkonna tegelikku ulatust või mõju valla majandusele.

Riigimetsa Majandamise Keskus, kes haldab olulist osa Saarde valla puhke- ja külastustaristust, on koostanud ülevaate riigimetsas paiknevate külastusobjektide, matkaradade ja puhkealade kohta ning kirjeldanud nende hooldus- ja arendustegevusi. See ülevaade keskendub eeskätt puhkevõimaluste olemasolule ja külastuskoormuse korraldamisele, kuid ei sisalda andmeid külastajate arvu, külastuste sageduse ega turismi majandusliku mõju kohta (Riigimetsa Majandamise Keskus, 2024). Sarnaselt valla arengukavaga puudub ka RMK dokumentides alus kvantitatiivseks turismimajanduse analüüsiks.

Olemasoleva teabe põhjal võib järeldada, et vaatamata külastus- ja puhkeväärtuste olemasolule ning RMK poolt hallatavale taristule ei ole turism Saarde vallas halduslikult ega statistiliselt kujunenud iseseisvaks ja süsteemselt jälgitavaks majandusvaldkonnaks. See viitab turismi piiratud nähtavusele kohaliku majandusanalüüsi ja arendustegevuse seisukohalt, mitte tingimata selle potentsiaali puudumisele.

Kuigi vallas tegutseb mitmeid majutusasutusi ning kasutatakse erinevaid turismiplatvorme, puudub hetkel ühtne ja selgelt sõnastatud turismibränd või kontseptuaalne raamistik, mis määratleks turismi rolli valla arengus. Saarde vald on esile toodud Soomaa Rahvuspargi tegevuste ja kavade kontekstis, eeskätt Kikepera raba ja sellega seotud looduskeskkonna kaudu (Soomaa..., 2020). Vähem on aga valla territooriumi käsitletud osana laiemast Pärnu linna tagamaast turismi vaates (Pärnu..., 2018). Sellest tulenevalt toimib Saarde vald pigem sündmus- ja rekreatiivse kasutusega külastusruumina kui välja kujunenud turismisihtkohana.

Kättesaadava info põhjal ei ole võimalik teha kvantitatiivseid järeldusi Saarde valla külastatavuse mahu ega turismi majandusliku tähenduse kohta. Olemasolevad allikad viitavad pigem madala turismisurvega maapiirkonnale, kus külastus on valdavalt hooajaline, seotud üksikute sündmuste, rekreatiivse kasutuse või haridusliku huviga ning ei ole suunatud püsivale massturismile. Selline iseloomustus on kooskõlas ka käesoleva analüüsi üldise fookusega, mille kohaselt ei ole turism Saarde valla praeguses majandusstruktuuris keskne sotsiaal-majanduslik mõjukanal. Süstemaatilise turismiandmestiku puudumist tuleks seetõttu tõlgendada pigem kui valitsemis- ja seirekorralduse puudujääki, mitte kui tõendit turismiga seotud majandustegevuse puudumise kohta.

4. Sotsiaal-majanduslikud mõjud

4.1. Kohaliku tasandi sotsiaal-majanduslike mõjude mehhanismid

Käesolevas peatükis hinnatakse Saarde valla territooriumil toimuvate ja kavandatavate looduskaitse, taastamis- ning hüvitus- ja leevendusalaadega seotud sekkumiste sotsiaal-majanduslike mõjusid Saarde valla kui kohaliku omavalitsuse vaates. Mõjude käsitus ei keskendu üksikutele projektidele, vaid nende koosmõjule, ruumilisele koondumisele ja mõjude võimalikule kuhjumisele valla territooriumil. Analüüsis eristatakse otsesed võimalikud majanduslikud mõjud, kaudsed ja kumulatiivsed mõjud. Samuti ka sotsiaalsete teguritega seotud mõjud (nt õiglustunne, otsustusprotsesside tajutud õigus ja ebakindlus), mis võivad kujundada valla toimetulekut ja arenguvõimekust ka juhul, kui kõiki mõjusid ei ole võimalik kvantitatiivselt mõõta.

Euroopa märgalade taastamisprojektide võrdlus ($n \approx 100$ projekti 24 riigis ajavahemikul 1996–2019) näitab, et taastamisprojektide arv ja eelarved on 21. sajandi algusest järjepidevalt kasvanud. Eriti on suurenenud soolade kaitse ja taastamise osakaal pärast 2016. aastat (ligikaudu 75% vaadeldud projektidest), mida on seostatud nii madalamate ühikukulude kui ka märgalade kõrge süsiniku sidumise potentsiaaliga. LIFE-programmil on seejuures olnud keskne roll: keskmiselt kaeti ligikaudu 60% kuludest Euroopa Liidu toetustega ning ülejäänud riiklike, kohalike ja era- või mittetulunduslike allikate kaudu (Strzęciwilk ja Grygoruk, 2025).

Saarde valla vaates ei ole keskne küsimus niivõrd taastamistöde olemasolus, vaid selles, milline osa töödest ja nendega seotud kuludest jõuab tegelikult valla majandusruumi. Riigihangete ja alltöövõtu praktika tähendab, et märkimisväärne osa töömahust võib jääda väljapoole valda, mistõttu kohalikule tasandile jõudev positiivne majanduslik mõju võib olla oluliselt väiksem kui tööde kogumaht tervikuna.

Kohalikul tasandil seisneb sotsiaal-majanduslik mõju eelkõige selles, kuhu ja kuidas raha kulutatakse ning kui suur osa kulutustest jääb piirkonda (*capture rate*). Otseseid maakasutuse muutumisest tingitud mõjude tagajärgi on kohalikul tasandil statistiliste andmete puudumise tõttu väga vähe süstemaatiliselt analüüsitud. Küll on sotsiaal-majanduslike mõjude hinnanguid antud mitmete suuremate taristu- või turismiarendustega seotud projektide puhul, kus mõju väljendub töökohtades, tööjõutuluses, lisandväärtuses ja väljundis ning kaudselt tarbimise kaudu. Majanduskeskkonna muutusi on sellistes uuringutes kirjeldatud ka ettevõtlusaktiivsuse või uute tegevusalade tekkimise kaudu (vt Corradini ja Vanino, 2022). Samas rõhutavad

Cullinane Thomas jt (2024), et taastamisprojektide mõju ettevõtlusele tuvastatakse valdavalt rahaliste voogude kaudu, mitte ettevõtete arvu otsese muutuse põhjal.

Väiksemates ja maapiirkondlikes majandusruumides on kaudsed mõjud reeglina tagasihoidlikumad, mistõttu suureneb kohalike hangete, alltöövõtu ning kasutatavate materjalide ja teenuste päritolu olulisus (intervjuud, vastaja 1). Sellistes piirkondades võivad lokaalsed mõjud ilmned eelkõige väiksemamahulistest töötappides, kus tööde maht, tehnilised nõuded või ajastus soosivad kohalike teenusepakkujate osalemist (nt ligipääsude korrastamine, hooldustööd, seiretoe pakkumine, ajutised transpordi- või majutusteenused), samas kui suuremahulised ja kõrgelt spetsialiseeritud tööd kipuvad koonduma üleriigiliste või rahvusvaheliste teenusepakkujate kätte.

Metoodiliselt võiks kohalike mõjude hindamine teoreetiliselt tugineda RCC-metoodikale (Restoration Cost Collection) ning sisend-väljund-mõõdikutele, kuid selline lähenemine eeldab detailset andmestikku kuluridade, ostukohtade ja tööjõukulu jaotuse kohta (Cullinane Thomas jt, 2024). Kuna Saarde valla kontekstis selliseid andmeid süstemaatiliselt ei koguta, tuleb kohalike mõjude hindamisel arvestada suurema ebakindlusega ning tugineda intervjuudele ja olemasolevatele üldisematele andmetele (intervjuud, vastajad 1 ja 2).

Oluline on rõhutada, et käesoleva analüüsi seisukohalt ei puuduta WaterLANDSi raames kavandatud ja ellu viidavad Kikepera taastamistööd majandusmetsade kasutust: tegevused toimuvad riigimaadel ja kaitsealadel, kus regulaarne majanduslik metsamajandamine juba varasemalt ei toimu (Eestimaa Looduse Fond, 2025). Seetõttu ei ole metsamajandamisest saadava tulu vähenemine käesoleva analüüsi kontekstis otsene ega eeldatav mõjukanal. Intervjuudes tõstatati pigem küsimus metsandustulude ärajäämisest riigieelarve tasandil, mitte kohaliku omavalitsuse otsesest tulubaasist.

Samas tuleb arvestada kinnisvaraturu võimalike, kuigi ajaliselt piiratud mõjudega. Mitmed allikad viitavad sellele, et looduskeskkonna taastamine võib teatud juhtudel suurendada piirkonna või naabruskonna atraktiivsust ning mõjutada kinnisvaranõudlust ja piirkondlikku hinnataset (Good & Pindilli, 2022; Richardson jt, 2022). Atraktiivsus avaldub sageli eeskätt elamuarenduse ja asustusaktiivsuse kasvuna kaitsealade ja taastatud alade vahetus läheduses, ilma et see kajastuks otseselt või üheselt kinnisvarahindade tõusus (Radeloff et al., 2010). Eesti kontekstis vastavad empiirilised uuringud puuduvad, mistõttu ei saa neid tulemusi Saarde valla puhul otseselt üle kanda ning hinnangud jäävad hüpoteetiliseks. Arvestades taastamisalade paiknemist, valla hajusat asustust ning teenusvõrgustiku struktuuri, on tõenäoline, et kinnisvara- ja teenusmajanduse mõjud avalduvad pigem lokaalselt ja piiratud mahus.

Kuna riigimets moodustab ligikaudu 54% Saarde valla territooriumist (u 57 251 ha), mõjutavad RMK raie-, hooldus- ja looduskaitsetööd otseselt suurt osa valla metsamaast ning sellega seotud majandustegevust. RMK korraldab riigimetsas regulaarselt raie-, hooldus-, metsaparandus- ja looduskaitsetöid ning tellib suure osa neist alltöövõtu korras, mistõttu võivad töömahu kõikumised kujundada kohalike teenuste ja alltöövõtu mahtu. RMK andmetel saab riigimetsas üle Eesti tööd ligikaudu 6500 inimest (koos alltöövõtjatega); see arv ei kirjelda siiski konkreetset panust Saarde vallas. Kohalik mõju sõltub sellest, kui suur osa töödest toimub vallas ning millised ettevõtted neid teostavad.

Eestimaa Looduse Fond (2025) on osutanud, et teatud taastamistööde puhul võib muutuda traditsiooniliste metsandustööde iseloom või ajastus, mis võib mõne töötapi lõikes vähendada tavapärase teenusepakujate osalust. Tegemist ei ole üldise seaduspäraga, vaid konkreetsete tegevuste ja tööde mastaabist tuleneva nähtusega. Intervjuude põhjal hinnati majanduslikke mõjusid pigem ebaselgeteks ja olukorrast sõltuvateks. Väiksemamahuliste tööde puhul võivad võimalused kohalikele ettevõtjatele suureneda, samas kui suuremahulised ja tehniliselt nõudlikud tööd ei pruugi olla piirkondlike ettevõtete jaoks konkurentsivõimelised.

Kikepera looduskaitseala ja Soomaa rahvuspargi veerežiimi taastamiskava (Eestimaa Looduse Fond, 2025) kohaselt on soolade veerežiimi taastamistegevused valdavalt seotud riigimaadega ning kooskõlas kehtivate kaitse-eeskirjade ja kaitsekorralduskavadega. Sellest tulenevalt võib majanduslik mõju avalduda eeskätt ehitus- ja taastamistöödel, seirel, planeerimisel ning tugiteenustes ehk valdkondades, kus lokaalne osalemine on põhimõtteliselt võimalik. Selle eelduseks on siiski vastavate tegevusaladega ettevõtete ja spetsialistide olemasolu ning kättesaadavus taastamistööde erinevates etappides. Arvestades Eesti väiksust ja taastamistööde koondumist, ei ole realistlik eeldada, et igas vallas oleks eraldi taastamistöödele spetsialiseerunud ettevõtted; pigem on tegemist üleriigilise teenuste turuga.

Taastamistöödega kaasnev tööhõive kasv on oma olemuselt ajutine (vt Dechezleprêtre & Sato, 2017), mistõttu on edasisi protsesse keeruline prognoosida. Saarde valla üldplaneeringu keskkonnamõju strateegiline hindamine (ÜP KSH, 2024) määratleb ruumilise raami (rohevõrgustik, asustussurve), mille sees majanduslikke mõjusid tuleb hinnata. Valla otsused taristu kasutamise ja hoolduse kohta võivad mõjutada, kui suurel määral kaasatakse kohalikke teenusepakujaid (nt masinad, ehitus, materjalid) (Hendrikson & Ko OÜ, 2024). Samas ei ilmnenud intervjuudest konkreetseid kvantitatiivseid prognoose taastamistööde pikaajalise majandusliku mõju kohta.

4.2. Kohaliku tasandi sotsiaal-majandusliku mõju peamised leiud Saarde vallas

Käesolevas aruandes mõistetakse sotsiaal-majanduslikku mõju mitte üksnes mõõdetavate muutustena majandusnäitajates, vaid ka muutustena kohalikes riskitaju mustrites, planeerimisega seotud ebakindluses ning institutsionaalses võimekuses, mis võivad ilmnedä enne kvantitatiivselt mõõdetavaid majandustulemusi või eksisteerida neist sõltumatult.

Looduskaitsealised ja taastamistegevused võivad teatud tingimustel olla kooskõlas kohaliku majandusliku elujõuga. Eksperimentaalne paneeluuring Uus-Inglismaal osutab, et kaitsealade laienemine seostub väikese, kuid statistiliselt olulise kasvuga tööhõives, samal ajal kui eluasemete kasutusmäär, kinnisvarahinnad, sissetulekud ja rahvaarv ei näita negatiivseid mõjusid (Sims et al., 2019). Positiivne mõju on seejuures tugevam maapiirkondades, kus looduslikud mugavused, elukeskkonna kvaliteet, pärand ja puhkevõimalused toetavad piirkondlikku atraktiivsust ning nn mugavuspõhise majanduse kujunemist (Castro-Arce ja Vanclay, 2020). Samas on selline mõju sageli ajaliselt piiratud: konkurentsivõime ja tööhõive kasv ilmneb peamiselt lühiajaliselt ning sektoriti ebahühtlaselt (Dechezleprêtre ja Sato, 2017).

Sotsiaal-majanduslike mõjude ruumiline jaotus sõltub tugevalt asukohast ning linnalähedusest. Kui kaitse- ja taastamistegevustega seotud töövõimalused koonduvad

valdavalt linnade ja suuremate keskuste lähedusse, siis kaugemates maapiirkondades võivad suured looduskaitsealad toetada pigem mugavuspõhise majanduse ja elustiiliettevõtlike arengut (Sims et al., 2019; Osti ja Cicero, 2018). Eesti kontekstis mõjutavad selliste mõjude avaldumist lisaks maapiirkondade rahvastiku vähenemine, tööjõu kahanemine ning teenuste ruumiline koondumine. Seetõttu on taastamisprojektide vahetu mõju hindamine väikese elanikkonnaga piirkonnas keerukas: üldised demograafilised ja majanduslikud trendid ning taastamisest tulenevad võimalikud mõjud põimuvad ning neid on keeruline üksteisest eristada.

Olemasolevate allikate, intervjuude ning kättesaadavate andmete põhjal saab Saarde valla kontekstis eristada kuut peamist kohalikku sotsiaal-majanduslikku mõjukanalit.

1. Otsesed majanduslikud mõjud: töömaht, tööetapid ja kohalik tööjõud. Taastamistööd, sh hüdroloogilised sekkumised, hooldus- ja maaparandustööd ning nendega seotud seire, võivad lühiajaliselt suurendada nõudlust masinate, transpordi, materjalide ja tehnilise tööjõu järele. Mõju ulatus sõltub eeskätt sellest, kas ja millisel määral suudavad kohalikud ettevõtted hangetel osaleda ja teenuseid pakkuda. Saarde vallas on vastava profiiliga ettevõtteid piiratud arv ning osa senistest teenusepakkujatest on tegevust vähendanud sõltumatult kavandatavatest taastamistöödest (Saarde Vallavalitsus, n.d.). RMK alltöövõtuloogika tähendab, et suurem osa töödest teostatakse üleriigiliste pakkujate kaudu, mistõttu otsene töömahu muutus jõuab valla majandusruumi vaid osaliselt. Samas võivad väiksemamahulised tööetapid, nagu juurdepääsude korrastamine, hooldustööd või välitööde tugi, pakkuda lokaalseid võimalusi üksikutele töötajatele ja mikroettevõtetele.
2. Kaudsed mõjud: tarneahelate sidusus ja kulude paiknemine. Kaudne majanduslik mõju kujuneb tarneahelate kaudu, hõlmates selliseid tegevusi nagu kütusehange, hooldus, transport, majutus ja toitlustus. Mõju sõltub otsustavalt sellest, kui suur osa kulutustest jääb kohalikku majandusruumi. Rahvusvaheline RCC-raamistik näitab, et kohalikku majandusse jäävate kulude osakaal suureneb juhul, kui hangete korraldus võimaldab väiksematel ettevõtetel konkureerida ja kui tarneahelas on olemas kohalikud pakkujad (Cullinane Thomas et al., 2024). Eesti riigihangete süsteem ei võimalda kohaliku eelistuse rakendamist, mistõttu sõltub Saarde valla kaudne mõju eeskätt tööde mahust, töötappide ülesehitusest ning sellest, kas vajalike tegevusalade ettevõtted paiknevad vallas või selle lähiümbruses. Piiratud ettevõtlusaktiivsuse tingimustes jäävad kaudsed mõjud paratamatult tagasihoidlikuks.
3. Ettevõtjate tajutud regulatiivsed ja halduskoormuse riskid. Intervjuudes ja avalikus arutelus on esile kerkinud tajutud ebakindlus seoses looduse taastamise määruse (EL 2024/1991) rakendamise võimalike mõjudega ettevõtluskeskkonnale. ERR-is kajastatud seisukohad osutavad hirmule, et määruse tõlgendamisel võivad kaasneda täiendavad aruandlus-, seire- või menetlusnõuded, mis suurendavad halduskoormust ja kulusid eeskätt maa- ja metsandussektori ettevõtjatele (Põlendik, 2026). Käesoleva analüüsi raames ei ole võimalik hinnata nende riskide tegelikku ulatust ega rakendumist Saarde vallas, kuna vastavad riiklikud rakendusmehhanismid on alles kujunemisjärgus.
4. Kohaliku tasandi tajutud riskid: üleujutusohu ja kaasamine otsustusprotsessidesse. Saarde vallas on üheks olulisemaks murekohaks veerežiimi taastamisega seotud ebakindlus. Meediakajastused ja valla pöördumised viitavad hirmule, et taastamistegevused võivad suurendada üleujutusrisiki või mõjutada elamupiirkondi ja

taristut (Raidla, 2025). Keskkonnaagentuuri eksperthinnangud näitavad samas, et mõju sõltub konkreetsetest hüdroloogilistest tingimustest ega ole üldistatavalt negatiivne. Kohalike elanike ebakindlust on suurendanud tajutud puudused varasemates teavitamis- ja kaasamisprotsessides. Sellest tulenevalt sõltub kogukonna toetuse kujunemine suurel määral läbipaistvast kommunikatsioonist, riskide selgitamisest ning mõjude ja leevendusmeetmete varajasest tutvustamisest.

5. Sotsiaal-majandusliku mõju ruumiline ja demograafiline piiratus. Saarde vald on demograafiliselt haavatav, kus rahvastik vananeb ja tööealiste osakaal väheneb. See piirab kohaliku tööjõu kättesaadavust ning vähendab võimekust taastamisprojektide kaudsetest majanduslikest mõjudest osa saada. Väiksem elanike arv tähendab ka kitsamat tarbijaskonda kohalikele teenustele. Kui taastamisprojektid ei seostu valla arengukavas rõhutatud puhke- ja virgestusalade või turismitugipunktidega, võib nende majanduslik mõju jääda ruumiliselt lokaalseks ja väikesemõõduliseks.
6. Potentsiaalsed positiivsed mõjud: taristu, turism ja loodusväärtused. Taastatud märgalad, elupaigad ja metsakooslused võivad pikemas perspektiivis suurendada piirkonna ökoloogilist väärtust ning luua eeldusi haridus-, kultuuri- ja loodusturismi arenguks. Sellised mõjud avalduvad üldjuhul järk-järgult ning sõltuvad kohalike investeeringute ja taristu sidumisest olemasolevate ja kavandatavate teenustega, nagu rajad, seirepunktid ja ligipääsulahendused. Saarde valla üldplaneering rõhutab puhke- ja virgestusalade ning rohevõrgustiku arendamist (Hendrikson & Ko, 2024). Ka WaterLANDSi projekti raames kavandatud Luiga metsaonni taastamine on näide väikesemahulisest, kuid sihipärasest sekkumisest, mis võib toetada kogukonda ja valla arengusuundi.

Kokkuvõtvalt kujuneb Saarde valla kohalik sotsiaal-majanduslik mõju mitme teguri koosmõjul: tööde iseloom, ettevõtlusstruktuur, demograafiline olukord, tarneahelate ruumiline ulatus ning kogukonna ootused. Otsesed mõjud jäävad valdavalt tagasihoidlikuks, kuna tööd viiakse läbi riigimaadel ja üleriigiliste teenusepakkujate kaudu. Kaudsed mõjud sõltuvad sellest, kui suur osa töömahust ja kuludest seotakse kohalike ettevõtete ja teenustega. Potentsiaalsed positiivsed mõjud, nagu ökoloogiline lisaväärtus, turismpotentsiaal ja elukeskkonna kvaliteedi paranemine, eeldavad sihipärasest KOV poolset planeerimist ning selget ja usaldusväärset kommunikatsiooni kogukonnaga.

4.3. Läbiviidavate taastamisprojektide kohalik mõju

Käesoleva analüüsi raames hinnatakse Saarde valla sotsiaal-majanduslikke mõjusid seoses valla territooriumil kavandatavate ja elluviidavate looduse taastamisega seotud projektidega, käsitledes konkreetseid algatusi (sh WaterLANDSi projekti ja Kikepera taastamistegevusi) juhtumikontekstina. Taastamisprojektidega seotud ja neile järgnevaid kohalikke mõjusid saab analüütiliselt eristada kolme peamise vaatepunkti kaudu. Ühegi väljatoodud teguri puhul ei ole kättesaadavate andmete alusel võimalik esitada arvilisi hinnanguid; seetõttu piirdub käsitlus kirjeldavate ja hinnanguliste järeldustega.

Otsene mõju avaldub eeskätt taastamistöodega seotud tuludes ja kohalike teenuste kasutamises. Näiteks võivad ehitus-, hooldus- ja seiretööd lühiajaliselt hoida või luua töökohti masinaoperaatoritele, välitööde meeskondadele ja projektipõhistele spetsialistidele. Samas on

sellise mõju ulatus piiratud, kuna tööd on ajutised ning suurem osa tehniliselt nõudlikest töödest viiakse arvatavalt ellu riigihangete formaadis üleriigiliste teenusepakkujatega.

Kaudne mõju kujuneb tarneahelate kaudu ehitustööde ajal ja nende järel. Siia kuuluvad ostud ja teenused, nagu kütus, varuosad, ehitusmaterjalid, tehnika rent, transport ning kohaliku kaubandus- ja teenindusteenused. Rahvusvahelise RCC-lähenemise kohaselt määrab sellise mõju suuruse eeskätt see, kui suur osa hangetest ja ostudest tehakse kohalikus majandusruumist (Cullinane Thomas et al., 2024). Eesti riigihangete raamistik ei võimalda kohaliku eelistuse rakendamist, mistõttu sõltub kaudse mõju ulatus Saarde vallas eelkõige tööde mahust, töötappide ülesehitusest ning sellest, kas vastava profiiliga ettevõtted tegutsevad vallas või selle lähiümbruses.

Kolmandaks vaatepunktiks on taastamisprojektide võimalikud pikaajalisemad mõjud piirkondlikule atraktiivsusele ja kasutusele. Uuringud viitavad sellele, et taastatud märgalad ja elupaigad võivad suurendada piirkonna väärtust looduses liikumise, haridus- ja turismitegevuste seisukohalt, kuid nende mõjude ulatus sõltub otseselt ligipääsutaristu olemasolust ning teenuste arengust. Sims et al. (2019) ei ole leidnud taastamistegevustega seoses negatiivset mustrit eluasemete kasutuse, sissetulekute ega elukoha valiku osas ning osutavad, et maapiirkondades võib selliste protsessidega kaasneda ka tagasihoidlik tööhõive kasv.

Positiivsed sotsiaal-majanduslikud mõjud, nagu piirkonna atraktiivsuse suurenemine, võimalused puhke- ja loodusturismi arenguks või teatud töötappide lokaalne majanduslik mõju, ei pruugi siiski täielikult kompenseerida võimalikke negatiivseid mõjusid. Viimaste hulka võivad kuuluda töömahtude ajutisus, kohaliku ettevõtluse piiratud osalus suuremahulistes hangetes, administratiivse ja regulatiivse ebakindluse tajumine ning demograafilistest teguritest tulenev piiratud tööjõu- ja tarbijabaas. Mõjude tasakaal sõltub seetõttu eelkõige piirkonna majandusstruktuurist, ettevõtlusaktiivsusest ja kohaliku tööjõu kättesaadavusest.

Arvestades Saarde valla eripärasid ning Eesti regionaalseid arengumustreid, ei saa rahvusvaheliselt kirjeldatud mõjumustreid otseselt üle kanda kohalikkude konteksti. Eestis on mitmed turismipiirkonnad kujunenud konkurentsivõimeliseks eeskätt seniste avalike ja erainvesteeringute ning väljaehitatud turismi toetavate struktuuride toel, kusjuures määravaks on olnud ka teenuste kättesaadavus ja sihtkoha tuntus.

Vaatamata sellele, et mitmed keskkonnasõbralikud ja looduspõhised teenused on saanud alguse keskvalitsuse, kaitsealade valitsejate või kohalike omavalitsuste investeeringutest taristusse, on nende teenuste edasine arendamine valdavalt erainvesteeringute kanda. Seetõttu on oluline hinnata toetuste ja rahastamisvõimaluste kättesaadavust ning kaardistada riigi, omavalitsuse ja ettevõtjate võimalikud koostöösuunad, kui soovitakse, et taastamistegevustest tulenev potentsiaal avalduks ka laiemas kohalikus majandusruumis.

4.4. Kokkuvõttev hinnang

Kokkuvõtvalt näitab käesolev analüüs, et looduse taastamisega seotud projektide sotsiaal-majanduslik mõju Saarde valla tasandil avaldub mitme teguri koosmõjus ning jääb üldjuhul tagasihoidlikuks ja ebahütlaseks. Otsesed mõjud on ajutised ja seonduvad eeskätt

taastamistöde elluviimisega, kusjuures nende ulatus sõltub kohaliku ettevõtluse ja tööjõu osalusvõimest. Kaudsed mõjud kujunevad tarneahelate kaudu ning nende suurus sõltub sellest, kui suur osa hangetest ja teenustest suudetakse siduda kohaliku majandusruumiga. Pikemas vaates võivad taastatud alad suurendada piirkonna atraktiivsust ja kasutusväärtust, kuid selliste mõjude realiseerimine eeldab ligipääsu, taristu, teenuste ning teadliku planeerimise olemasolu. Samal ajal piiravad mõju ulatust Saarde valla demograafilised eripärad, ettevõtlusstruktuuri tagasihoidlikkus ning taastamistöde projektipõhine ja ajutine iseloom. Seetõttu ei kujunda taastamisprojektid iseseisvalt valla majandusarengut, vaid toimivad pigem täiendava mõjutegurina, mille tegelik mõju sõltub kohaliku tasandi otsustest, koostööst ja raamtingimuste kujundamisest.

5. Kohaliku mõju hindamise piirangud

Kohaliku majandusliku mõju hindamine on sisend–väljund-loogikale rajatud praktiline tööriist, mille abil kirjeldada, kuidas taastamisprojektide kulud „ringlevad“ majanduses ja kanduvad tarneahelate kaudu edasi töökohtadesse, lisandväärtusesse ja maksutulusse. Samal ajal kaasnevad selle lähenemisega olulised andmelised ja meetodilised piirangud, mille teadlik käsitlemine on eelduseks usaldusväärsete järelduste tegemisel (Cullinane Thomas et al, 2024).

5.1. Andmete kättesaadavus ja kvaliteet

Kohaliku sotsiaal-majandusliku mõju (nt tööhõive, kohalik lisandväärtus ning otsesed ja kaudsed mõjud) kvantitatiivne hindamine eeldab detailset andmestikku projektikulude ja ostukohtade kohta. Selleks on vaja teavet selle kohta, millist tüüpi tegevusi teostati, kes olid tööde teostajad, millistesse majandussektoritesse kulud kuuluvad, kus ostud tehti (vald, maakond või riik) ning kui suur oli tööjõukulu ja töötundide maht.

Rahvusvahelises praktikas soovitatakse koguda kulud tegevustüüpide kaupa (nt planeerimine, teostus, materjalid, juriidilised ja halduskulud) ning siduda need majandussektoritega eeskätt EMTAK või NACE klassifikaatorite kaudu. Selline lähenemine võimaldab kulud viia sisend–väljund-mudelites kasutatavatesse sektoritesse ning hinnata otseseid, kaudseid ja indutseeritud mõjusid (Cullinane Thomas et al., 2024). RCC-raamistik (Restoration Cost Collection) täiendab seda loogikat, nõudes lisaks teavet ostukoha ja tarneahela taseme (tootja, hulgimüük, jaemüük) kohta, et hinnata, milline osa kulutustest jääb kohalikku majandusruumi. Samuti rõhutatakse tööjõukulude ja töötundide eraldi dokumenteerimise vajadust, mis võimaldab tuletada ajaliselt võrreldavaid tööhõive näitajaid (Cullinane Thomas et al., 2024).

Ilma sellise detailsuseta suureneb hinnangute ebakindlus ning tekib oht kohalike mõjude ülevõi alahindamiseks. Seetõttu soovitab TEEB-lähenemine rakendada mitmetasemelist hindamist, mis ühendab rahalised ja mitte-rahalised mõjud ning kasutab vajaduse korral tundlikkuse analüüsi, et vältida väärtuste meelevaldset ülekandmist ühest kontekstist teise

(Sukhdev et al., 2010). Sotsiaalsete mõjude käsitlemisel on välja pakutud ka kvalitatiivseid täiendusi, näiteks rahulolu, kohakiindumuse või tajutud heaolu analüüse, mis aitavad mõista, kuidas sekkumisi kohalikul tasandil tegelikult kogetakse (vt Scannell ja Gifford, 2017). Käesolevas töös käsitletakse neid lähenemisi metoodiliste orientiiridena, mitte rakendatud mõõtmismeetoditena.

Looduslike elupaikade, nagu sood või metsad, taastamise kontekstis sõltub majandusliku mõju analüüsi usaldusväärsus suurel määral sellest, kas sekkumiste kulud ja tulemused on seotud konkreetse ruumilise üksusega. Selline seostamine on võimalik juhul, kui taastamis- ja hoolduskulud on kogutud standardiseeritult ning seotud nii pindala kui ka ökoloogilise seisundi näitajatega, mis võimaldab hinnata sekkumiste kulutõhusust ja tulemuste võrreldavust (nt Glenk ja Martin-Ortega, 2018). Käesolevas töös ei ole sellisel tasemel ruumiliselt ja ajaliselt detailsed kuluridade andmed Saarde valla taastamisalade kohta kättesaadavad, mistõttu ei ole võimalik rakendada analoogset kvantitatiivset lähenemist ning hinnang jääb paratamatult kirjeldavaks.

5.2. Soovitus andmestike kasutamiseks

Rahvusvahelises praktikas on kohalike majandusmõjude täpsemaks hindamiseks kasutatud RCC-tüüpi kulude kogumise vorme, mis eristavad kulud tegevusliigi kaupa ning seovad need majandussektori koodidega (EMTAK/NACE/NAICS), ostukoha (vald, maakond, riik), tarneahela taseme, tööjõukulude ja töötundidega. Selline andmestruktuur võimaldab hilisemat sisend–väljund-analüüsi (nt IMPLAN-loogika) ning hinnata, milline osa kulutustest jääb kohaliku majandusruumi (*capture rate*) (Cullinane Thomas et al., 2024). Lisaks loob see eelduse kulude ja tulemuste võrdlemiseks pindala tasemel, eeldusel et majanduslikud näitajad on seotud taastamisalade ökoloogilise seisundi ja pakutavate ökosüsteemiteenustega, nagu süsiniku sidumine või veekvaliteedi parandamine (Glenk ja Martin-Ortega, 2018).

5.3. Metoodilised eeldused ja ebakindlus

Sisend–väljund mudelid põhinevad eeldusel, et tootmiskoeffitsiendid on fikseeritud ning majanduslikud seosed lineaarsed: iga euro suurune kulutus tekitab proportsionaalse mõju vastavalt keskvalitsuse arvestustelt tuletatud sektorimustritele (Cullinane Thomas et al., 2024). Selline raamistik ei arvesta aga muutusi hindades, palkades, tarneahelates ega kohalikus ostukäitumises. Seetõttu sõltub tulemuste täpsus suurel määral kasutatavate sisendite kvaliteedist ja ajakohasusest (Sukhdev et al., 2010).

Oluline ebakindluse allikas on analüüsi geograafiline ulatus. Mida väiksem on hinnatav piirkond (vald vs maakond vs riik), seda suurem on nn majandusliku lekke oht: osa projektikuludest tehakse analüüsipiirkonnast väljaspool, mistõttu vähem raha „ringleb“ kohalikus majanduses. Samal ajal vähenevad väiksema ruumilise üksuse puhul kaudsed ja indutseeritud mõjud, kuna kohaliku majanduse sisemised tarneahelad on lühikesed ja hajusad (Cullinane Thomas et al., 2024). Seetõttu tuleb regionaalne majandusruum selgelt määratleda ning eeldused võimalike lekkekohtade kohta läbipaistvalt dokumenteerida.

Ebamäärasusi seostub ka ökosüsteemiteenuste väärtuste ülekandmisega (*benefit transfer*). Rahvusvahelised keskmised näitajad võivad konkreetsetes elupaikades ja piirkondades

osutada ülemäära üldistavateks, mistõttu TEEB-lähenemine (*The Economics of Ecosystems and Biodiversity*) soovib kasutada mitmetasemelist hindamist, mis ühendab rahalised ja mitte-rahalsed väärtused ning seab esikohale kohaliku ökoloogilise ja sotsiaal-majandusliku konteksti (Sukhdev et al., 2010). TEEB eristab kolme hindamise astet:

1. Väärtuse äratundmine – ökoloogiliste, kultuuriliste ja sotsiaalsete tähenduste mõtestamine.
2. Väärtuse demonstreerimine – majanduslike hinnangute kasutamine otsustamise toetamiseks, arvestades nende kontekstitundlikkust ja meetodilisi piiranguid.
3. Väärtuse hõivamine – poliitikainstrumentide kujundamine, mis võimaldavad looduskapitali väärtusi otsustes tegelikult arvesse võtta.

TEEB rõhutab, et väärtuste ülekandmine ühest piirkonnast teise on õigustatud ainult juhul, kui elupaigatüübid, ökoloogilised funktsioonid, sotsiaalne väärtustamine ja majanduslik kontekst on piisavalt sarnased ning kui kasutatakse tundlikkuse analüüsi kõrvalekallete tuvastamiseks (Sukhdev et al., 2010; UNEP, 2018). Seetõttu eelistatakse rahvusvaheliste üldnäitajate asemel kohalikku seireandmestikku ja kohandatud hindamismudeleid.

Just seda teist, kohalikule konteksti vastavalt kohandatud hindamise, tasandit rakendab Kikepera–Soomaa Taastamiskava ptk 2.6. Ökosüsteemiteenuste hinnangud on koostatud kohalike seisundiandmete, Natura elupaigatüüpide, kuivenduse mõju, sidususe ja maastikustruktuuri põhjal. Kasutatud on ELME üleriigilist ökosüsteemiteenuste kaardistust, mis võimaldab võrrelda Kikepera looduskaitseala, Saarde valla ja Eesti keskmise teenusepakkumist ning annab aluse majanduslike mõjude hindamiseks viisil, mis on kooskõlas TEEB-i põhimõttega kasutada kohalikult kalibreeritud ja ruumiliselt täpseid väärtustamismeetodeid. See vähendab ülehindamise ja alahindamise riski ning tagab, et majandusanalüüs toetub alade tegelikule ökoloogilisele funktsionaalsusele, mitte üldistatud koefitsientidele.

5.4. Rahvusvaheline võrdlus: majanduslik mõju ja ökoloogiline loogika

BenDor et al, (2015) näitavad, et ökosüsteemide taastamist ei tule käsitada üksnes kuluna, mis tuleneb keskkonnanõuetest või ökoloogilise kahju heastamisest, vaid tegevusena, mis loob märkimisväärseid majanduslikke võimalusi, sealhulgas töökohtade juurdekasvu, kohaliku ettevõtluse elavnemist ja arvestatavat majanduslikku väljundit. Samas Sims et al (2019) poolt ellu viidud eksperiment näitas, et looduskaitse (avalik + erasektor) seostub väikese, kuid statistiliselt olulise kasvuga tööhõives ja tööjõu suuruses; mõju piirkonda elama asumisele, sissetulekutele ja rahvaarvule ei erinenud nullist. Uuringus täheldatud mõju oli kõige selgem maapiirkondades, kus lisandusid mugavuspõhise majanduse (*amenity-based economy*) ja külastuste või turismi tegurid, kuid seda mustrit ei saa automaatselt üle kanda kõigile piirkondadele.

Rahvusvahelise kirjanduse (nt Chi ja Marcouiller, 2013; Herslund, 2019) põhjal võib mugavuspõhine majandus areneda piirkondades, kus looduslikud ja kultuurilised omadused loovad tingimused uute teenuste, ettevõtlusvormide elamis- või külastusvõimaluste tekkeks. OECD (1999) kirjeldab maalisi mugavusi kui looduslike ja kultuurilisi tegureid (nt maastikud, veekogud, metsad, külamiljööd, pärandi elemendid), mis võivad suurendada piirkonna atraktiivsust. Loetelu on näitlik, mitte ammendav. Nende väärtus avaldub

kasutusväärtuses (küllastamine, puhkamine, elukeskkond) ning kasutusest sõltumatus väärtuses (ka mittetarbijaväärtus, *non-use value*) nagu näiteks koha olemasolu, paiga olulisus või pärandi väärtus.

Mugavuspõhine majandus tekib siis, kui sellised looduslikud ja kultuurilised omadused hakkavad toetama uute ressursside kasutuselevõttu või laienevaid tegevusi (vt. Chi and Marcouiller, 2013): näiteks puhke- ja elustiiliettevõtlust (vt. Herslund, 2019) ning loodusturismi ja kohapõhiseid teenuseid (sh. maastiku ja keskkonnanahoiguga seotud teenused). Maalistel mugavustel on oluline osa maapiirkonda elama asumisel (nt. kaugtöö tegijad). Sims jt (2019) rõhutavad, et just sellised „paigaga seotud mugavused” võivad maapiirkondades võimendada elanike arvu ja tööhõive kasvu, eriti seal, kus looduskaitse loob atraktiivse ja stabiilse keskkonna väikeste teenus- ja külustusettevõtete tekkeks või arenemiseks.

Seetõttu viitab Sims jt (2019) tulemus, et erinevat tüüpi kaitse- ja taastamistegevuste kombineerimine eri kaugusvööndites võib toetada majanduse ruumilist toimimist: linnalähedastes piirkondades suurendab kaitse elukeskkonna atraktiivsust, kaugemates maapiirkondades aga toetab külustus- ja mugavuspõhise majanduse kasvu.

5.5. Metoodiliste piirangute kokkuvõte

Käesoleva analüüsi metoodilised piirangud tulenevad eeskätt andmete kättesaadavusest ja detailsusest, mis ei võimalda taastamistegevuste sotsiaal-majanduslikku mõju Saarde valla tasandil kvantitatiivselt hinnata. Puudub standardiseeritud ja ruumiliselt sidustatud teave projektikulude, ostukohtade, tööjõukulude ja tegeliku kohaliku osaluse kohta, mistõttu ei ole võimalik rakendada sisend–väljund-analüüsi ega hinnata usaldusväärselt kohaliku majandusruumi jäävate kulutuste osakaalu. Samuti ei ole kättesaadavad andmed, mis võimaldaksid seostada majanduslikke kulusid taastatud elupaikade pindala, seisundi või ajas kujunevate ökosüsteemiteenustega. Sellest tulenevalt tugineb käesolev hinnang kirjeldavatele ja kvalitatiivsetele lähenemistele ning rahvusvahelisest kirjandusest tuletatud mõjumehhanismidele, mille otsene ülekandmine kohalikku konteksti on piiratud. Metoodilised piirangud ei viita seega mõju puudumisele, vaid näitavad, et olemasoleva andmestiku ja institutsionaalse korralduse juures ei ole täpsem kvantitatiivne hinnang põhjendatud ega usaldusväärne.

6. Majanduslike mõjude kokkuvõte

Üldistades võib öelda, et majanduslike mõjude hindamine on keeruline, sest puuduvad piisavalt täpsed alusandmed kohaliku tasandi kulude ja tulude kohta. Samas viitavad olemasolevad tähelepanekud, et praeguses riigihangete korras ja tänases turusituatsioonis tulenevad majandusele avalduvad mõjud pigem hankesüsteemi toimimisest ja turu ebastabiilsusest (nt tööde mahud, ala- ja ülepakkumised, pakkujate vähesus), mitte otseselt nendest muutustest, mida keskkonna taastamine ise kaasa toob. Kuna hankereeglid ja turumajanduslikud praktikad võivad piirata kohalike ettevõtjate ning elanike osalemisvõimalusi (nt kvalifikatsiooninõuete, tööde mahu või tähtaegade tõttu), jõuab suurem osa töödest sageli väliste tegijateni. See omakorda tähendab, et suur osa potentsiaalsest tööhõivest ja maksutulust ei jää kohalikku majandusse.

Saarde vallal on demograafiline haavatavus: elanikkond vananeb ja rahvaarv kahaneb, mistõttu väheneb ka kohaliku tööjõu kättesaadavus. Oluline on rõhutada, et tegemist ei ole üksiktegevustest ega konkreetsetest taastamis- või looduskaitseotsustest tuleneva mõjuga, vaid pikaajalise struktuurse trendiga, mis iseloomustab Eesti maapiirkondi laiemalt ning on kooskõlas rahvusvaheliste arengusuundumustega küpsetes heaoluriikides. Üleriigilise planeeringu „Eesti 2050“ alusuuringud näitavad, et rahvastik kahaneb ja vananeb valdavas osas Eestist väljaspool suuremaid linnaregioone, samal ajal kui kasv koondub eeskätt pealinna ja selle lähitagamaa piirkondadesse. Selline ruumiline koondumine, linnastumine ning elanikkonna vananemine on toimunud aastakümneid ning elanikkonna kasv Euroopas ja laiemalt Lääne ühiskondades põhineb peamiselt sisserändel, mitte loomulikul iibel (Majandus- ja Kommunikatsiooniministerium, 2025).

Sellest tulenevalt tähendab Saarde valla demograafiline olukord, et isegi juhul, kui ökosüsteemiteenuste väärtus kasvab ja keskkonna taastamise tegevustel on otseseid positiivseid mõjusid, võib nende kaudne majanduslik mõju jääda tagasihoidlikumaks. Põhjuseks on potentsiaalsete töövõtjate ja tarbijate piiratum arv võrreldes tihedama asustusega piirkondadega, kus demograafiline ja majanduslik kasvumuster on teistsugune.

Märgalade taastamine võib pikemas perspektiivis suurendada piirkonna atraktiivsust loodusretkede, teaduslike välitööde ja haridusturismi jaoks, kuid mõju avaldub üldjuhul järk-järgult ja sõltub suuresti taristu arendamisest ning kasutusvõimaluste teadlikust kujundamisest. Saarde valla üldplaneering rõhutab puhke- ja virgestusalade (PV) arendamist ning rohe- ja haljasalade sidusat võrgustikku, mis peaks toetama loodusega seotud kasutusi ning looma eeldused loodusväärtustel põhinevatele puhke- ja turismitegevustele (Hendrikson & Ko, 2024). Lisaks rõhutab valla arengukava 2026–2035 vajadust mitmekesistada valla majandust ja arendada kohalikke teenuseid, sh turismiga seotud tegevusi, mis haakub märgalade taastamise potentsiaaliga ning loob eeldusi uute külastusmugavuste ja ligipääsulahenduste kavandamiseks (Saarde Vallavolikogu, 2025).

Planeeritud Luiga metsaonni taastamine koos sihipäraselt kavandatud, kuid minimalistliku taristuga (näiteks loodusõpperada) võiks luua täiendava tugipunkti seni kasutamata potentsiaalile ja toetaks kogukonda (vt Salm ja Kohv, 2025). Sellised väikesed, kuid sihilikud investeeringud sobituvad nii üldplaneeringu puhke- ja virgestusfunktsiooniga maa-alade käsitluse kui ka arenguvisioniga, mis väärtustab ligipääsetavat ja kvaliteetset

looduskeskkonda kui piirkonna konkurentsieelist. Saarde valla üldplaneeringu järgi on otstarbekas selle vaates lisaks väärtuslikele maastikele määrata teisi silmapaistvaid kohti (Hendrikson & Ko, 2024). Mõned märgalade taastamise otsesed ökoloogilised mõjud (nt veerežiimi stabiliseerumine) võivad avalduda lühemas ajaraamis, samas kui elupaikade taastumine ja seotud majanduslik mõju kujuneb aeglasemalt. Majanduslik ja külastusmõju kujuneb tavaliselt aeglasemalt ning sõltub lisaks omavalitsuse planeeritud kasutusvõimalustele ka ligipääsutingimustest, tugiteenustest ja piirkondlikest investeeringutest. Kui need võimalused on kooskõlas valla arengukava kolmanda strateegilise suunaga, suureneb tõenäosus, et taastatud alad hakkavad tõmbama külastajaid ja toetama kohalikke teenusepakkujaid.

Kohaliku majandusmõju hindamisel on lisaks turismile ja teistele piirkonna arengut toetavatele tegevustele oluline rakendada ökosüsteemiteenuste mitmetasemelist ja süsteemset hindamist. Eesti maismaaökosüsteemide hüvede rahalise hindamise tehniline lõpparuanne näitab, et ökosüsteemiteenuste mitte-rahalsed hüved (üleujutuste leevendamine, rekreatsioonivõimalused ja elukeskkonna kvaliteet) on kvantifitseeritavad nii biofüüsikalistes ühikutes kui ka rahalises väärtuses, mis võimaldab neid integreerida majandusanalüüsi võrdväärselt turupõhiste mõjudega (Helm et al., 2023). Selline lähenemine aitab esile tõsta hüvesid, mis jäävad tavapärase sisend–väljund-mudelite puhul sageli alahinnatuks, ning loob tugevama aluse taastamistegevuste sotsiaal-majandusliku tasuvuse hindamiseks.

ELME2 tulemused on lisaks teaduslikule tööle esitatud ka riiklikus kaardikihipõhises süsteemis, mis võimaldab hinnatavaid ökosüsteemiteenuseid kasutada planeerimises, seire- ja hindamisprotsessides ning regionaalsete otsuste tegemisel. Taastamiskava ptk 2.6 põhjal on Kikepera looduskaitseala ökosüsteemide üldine seisund, sidusus ja elupaigahüvede pakkumine Saarde valla ja Eesti keskmisega võrreldes kõrgemad (Eestimaa Looduse Fond, 2025). Taastamisalal on täiendav potentsiaal pakkuda tugevaid regulatsiooni-, elupaiga- ja kultuuriteenuseid, mis omakorda loovad alusandmed majandusliku kasu tekkimiseks sõltumata otsesest turumahust. ELME kaardikihtide kasutamine kohaliku tasandi planeerimises võimaldab mõista taastamise rolli piirkondliku arengu ja riskijuhtimise (nt põua- ja üleujutusriskide) seisukohast ning seada taastamistegevused samale tasemele teiste majanduslike arendusotsustega.

Sotsiaal-majanduslike mõjude hindamisel tuleb arvestada ka võimalustega kasutada ettevõtlust ja piirkondlikku arengut toetavaid rahastusmeetmeid, mis võivad suurendada taastamistegevustest tulenevat kohalikku kasu. Taastamine ei loo toetusi automaatselt; siiski võib see suurendada KOVi ja ettevõtjate valmidust ning võimekust kasutada olemasolevaid programme eeldusel, et taastamisest tulenevad vajadused on strateegiliselt sõnastatud ja seotud valla arengukavaga. Vallavalitsuse vaates ka juhul, kui taastamisest tulenevad arenguvajadused (taristu, teenused, turism, seire, ligipääs) seotakse sihipäraselt toetuskriteeriumidega või arvestatakse neid omapärasid LEADER piirkonna strateegia uuendamise või Pärnumaa maakonnaplaneeringu täiendamiseks.

Kasutatavad võimalused võivad hõlmata nii PRIA kaudu pakutavaid ettevõtlus- ja kogukonnatoetusi (nt väikeettevõtete investeeringud, kohalikku toidutootmist ja töökohti toetavad meetmed, külade ja kogukondliku taristu väljaehitamine) kui ka LEADER-piirkonna strateegia tegevussuundi, mis võimaldavad toetada loodus- ja külastustaristut,

mikroettevõtluse arengut, piirkondlikke teenuseid ja kohaliku identiteedi tugevdamist (vt Pärnu Lahe Partnerluskogu, n.d.).

Taastamise vaatenurgast saab selliste instrumentide kasutamine olla tulemuslik vaid juhul, kui taastamisest tulenevad vajadused ja võimalused on valla tasandil selgelt sõnastatud ning seotud kohalike arengueesmärkidega. Taastamistegevustest tuleneva võimaliku kasu realiseerumine eeldab seetõttu kohaliku tasandi huvi ja valmisolekut arutada, millisel määral ja millises vormis neid võimalusi kasutada. Käesoleva analüüsi vaates tähendab see eeskätt omavalitsuse, kohalike ettevõtjate ja kogukonna vahelist arutelu selle üle, millised taristu- ja teenuslahendused, näiteks rajad, väikesemahuline külastustaristu, giiditeenused või hooldus- ja tugitegevused, oleksid Saarde valla kontekstis realistlikud ning toetaksid kohaliku ettevõtluse mitmekesistamist. Sellised valikud ei ole taastamistegevuste vältimatu ega automaatne osa, vaid sõltuvad kohaliku tasandi prioriteetidest ja otsustest ning nende sidumisest olemasolevate arengudokumentide ja toetusmehhanismidega.

6.1. Praktilised poliitikasoovitused

1. RCC-põhise andmekogumissüsteemi juurutamine (keskvalitsuse tasandil).

Ühtse andmekogumissüsteemi juurutamine taastamisprojektide puhul võiks toetada nende sotsiaal-majanduslike mõjude täpsemat hindamist. Rahvusvahelises kirjanduses on selleks kasutatud nn RCC-lähenemist (Restoration Cost Collection), mis tähendab taastamisprojektide kulude süstemaatilist kogumist tegevusliigi, ostukoha ja tööjõukulude lõikes. Selline lähenemine ei keskendu üksikisikute maksustamisele ega töötajate tulumaksu laekumiskoha jälgimisele, vaid projektikulude jaotumisele majandussektorite ja piirkondade lõikes. Selle abil on võimalik hinnata, milline osa projektiga seotud kulutustest jääb kohalikkude majandusruumi ning milline liigub väljapoole, ehk hinnata nn *capture rate*'i.

Käesoleva analüüsi raames ei olnud võimalik RCC-lähenemist rakendada, kuna taastamisprojektide kulusid ei ole senini kogutud sellisel detailsusastmel, mis võimaldaks neid jaotusi usaldusväärselt eristada. Samas ei ole tegemist üksnes varasema andmekogumise puudujäägiga, vaid ka struktuurse piiranguga. Kohaliku omavalitsuse tasandil ei ole võimalik hinnata projektikulude regionaalset jaotumist sellise detailsusega, mis võimaldaks eristada kulude liikumist majandussektorite ja piirkondade lõikes. Taastamisprojektidega seotud hanked, kulud ja alltöövõtuahelad kujunevad valdavalt riiklikul või üleriigilisel tasandil ning kohalikel omavalitsustel puudub nii pädevus kui ka mehhanism, mis võimaldaks neid andmeid süstemaatiliselt siduda kohaliku majandusruumiga.

Seetõttu käsitletakse RCC-põhise andmekogumise käsitlemist käesolevas töös poliitikasoovitusena, mis on suunatud eeskätt keskvalitsuse ja projektide rahastamise tasandile. Sellisel tasandil on võimalik kehtestada ühtsed andmekogumis- ja aruandlusnõuded, mis looksid eelduse taastamis- ja maakasutusprojektide kohaliku ja regionaalse majandusliku mõju süsteemsemaks ja võrreldavamaks hindamiseks.

Ühtse ja standardiseeritud aruandlusmetoodika kasutamine võiks olla kasulik mitte ainult looduse taastamise projektide puhul, vaid ka muude metsamajanduslike ja maaparanduslike tegevuste hindamisel. See võimaldaks käsitleda nende tegevuste regionaalset majanduslikku mõju ühtsetel alustel ning paremini mõista, kuidas erinevad maakasutuspraktikad mõjutavad kohaliku tööjõu hõivet, ettevõtjate rolli tarneahelates ja piirkondlikku majandustegevust.

Selline metoodika looks aluse taastamistegevuste majandusliku mõju võrdlemiseks teiste maakasutusviisidega, nagu metsaraie, harvendus või maaparandussüsteemide uuendamine, ning aitaks tuvastada, millistes tegevustes on kohaliku majanduse kaasatus suurem ja millistes esineb ulatuslikum majanduslik leke.

Kui andmekogumine viiakse standardseks ja piirkondade lõikes võrreldavaks, on võimalik rakendada sisend-väljund-mudeleid, mis annavad kvantitatiivseid hinnanguid nii otsestele kui ka kaudsetele mõjudele piirkonna majanduses. See looks aluse metoodiliselt võrreldavateks analüüsideks eri Eesti piirkondade lõikes ning toetaks teaduspõhist arutelu taastamis- ja maakasutuspoliitikate regionaalsete sotsiaal-majanduslike mõjude üle (vt. Cullinane Thomas et al., 2024).

2. Majandusruumi määratlemine ruumilisel tasandil.

Mõjuhinnangutes on oluline selgelt määratleda majandusruum, mille piires mõju hinnatakse. Mida väiksem on analüüsiala, seda suurem on tõenäosus, et osa projektiga seotud kuludest ja mõjudest liigub sellest välja ning ei kajastu kohalikes majandusnäitajates. Seetõttu suureneb väiksemate ruumiliste üksuste puhul nn välislekete osakaal.

Majandusliku mõju eristamiseks on otstarbekas hinnata mõjusid vähemalt kahel ruumilisel tasandil, näiteks kohaliku omavalitsuse ja laiemalt maakondlikul või riiklikul tasandil. Selline lähenemine võimaldab eristada kohalikke ja makromajanduslikke mõjusid ning vältida olukorda, kus kohaliku tasandi mõjupotentsiaali hinnatakse üle või alahinnatakse üksnes valitud ruumilise piiri tõttu. Majandusruumi teadlik ja läbipaistev määratlemine on seetõttu sotsiaal-majandusliku mõjuhinnangu usaldusväärsuse keskne eeltingimus (Sukhdev et al., 2010; Cullinane Thomas et al., 2024).

3. Kohaliku ettevõtluse mitmekesistamine ja tarneahelate tugevdamine.

Saarde valla tagasihoidlik ettevõtlusstruktuur võib piirata taastamistöde kohalikku mõju, eriti juhul kui tööde mahud või nõuded ei sobitu kohalike ettevõtjate võimekusega. Seetõttu on oluline kavandada koostöös KOVi, kogukonna ja ettevõtjatega tegevused, mis toetavad kohaliku teenuspakkumise laienemist (Saarde Vallavolikogu, 2025). Potentsiaalseteks suundadeks on:

- loodusturism ja sündmusturism,
- eriteenused (seire, haljastus, masinate hooldus),
- tugiteenused (transport, majutus, toitlustus),
- Rail Baltica ja teiste suurte arenduste kõrvale tekkivad uued teenusevajadused.

4. Kohalik hangete („Ankurhankete“) põhimõtte järkjärguline kohandamine Eesti oludesse.

Rahvusvaheline praktika näitab, et taastamis- ja looduskaitseprojektidega seotud tarneahelate seotus kohalike teenusepakkujatega võib suurendada majanduslike mõjude võimendumist piirkonna tasandil (BenDor et al., 2015). Sellised mõjud ei tulene üksnes tööde teostamise mahust, vaid ka sellest, millisel määral on kohalikul ettevõtlusel võimalik hangetes osaleda ning siduda projektikulud piirkondliku majandustegevusega.

Eesti riigihangete raamistik ei võimalda seada nõuet eelistada kohalikke ettevõtteid ega kujundada hankeid eesmärgiga suunata töid kindlasse piirkonda. Samuti ei ole lubatud tervikhanke kunstlik jagamine väiksemateks osadeks, kui selle eesmärk on hankemenetluse nõuete vältimine. Sellest tulenevalt tuleb kohaliku osaluse võimalusi käsitleda mitte erandite loomise, vaid kehtiva hankeraamistiku piires tehtavate sisuliste valikute kaudu. Kohalikku osalust võivad soodustada näiteks tööde tehniline ülesehitus, ajastuse planeerimine ning kvalifikatsiooni- ja kogemusnõuete proportsionaalsus, eeldusel et need vastavad hanke esemele ega piira põhjendamatult konkurentsi. Eriti väikese- ja keskmise mahuga tööde puhul võib selline lähenemine suurendada eri suurusega pakkujate osalusvõimalusi, sealhulgas piirkondlike teenusepakkujate puhul, ilma et see läheks vastuollu riigihangete seaduse põhimõtetega.

Saarde valla kontekstis tähendab see, et võimalikke kohalikke sotsiaal-majanduslikke mõjusid ei tule siduda eeldustega kohaliku eelistuse kehtestamisest, vaid hinnata realistlikult, millistes töötappides ja tingimustel võib kohalik ettevõtlus hangetes osaleda olemasoleva turu- ja hankepraktika raames. Tegemist on seega pigem üldise tähelepanekuga hankekujunduse ja tööde iseloomu mõjust kohaliku majandusruumi kaasatusele, mitte konkreetse ettepanekuga muuta kehtivat riigihankepraktikat.

5. Ökosüsteemiteenuste väärtustamine koos kohalikul seirel põhinevate näitajatega.

Rahvusvaheliste hinnangute ehk nn *benefit transfer*'i kasutamisel on soovitatav hinnata, kui võrd varasemates uuringutes käsitletud elupaigatüübid, nende ökoloogiline seisund ning uurimiskeskonna sotsiaal-majanduslik kontekst on võrreldavad kohaliku juhtumiga. Selline võrdlus on vajalik, et vältida olukorda, kus teisest piirkonnast või teistsugustest tingimustest pärinevaid väärtushinnanguid kantakse üle keskkonda, mille ökoloogilised ja sotsiaalsed eeldused on oluliselt erinevad, mis omakorda suurendab üle- või alahindamise riski.

Kohalik seire, näiteks veerežiimi, puhkeotstarbelise kasutuse, ligipääsetavuse ja ökoloogilise seisundi kirjeldamine, ning rahaliste ja mitterahaliste hüvede, nagu üleujutuste leevendamine, külastusvõimalused ja elukeskkonna kvaliteet, sidumine Saarde konkreetse ruumilise ja sotsiaal-majandusliku kontekstiga suurendab analüüsi usaldusväärsust. Selline lähenemine võimaldab hinnata ökosüsteemiteenuste potentsiaalset mõju viisil, mis arvestab kohalikke eripärasid ega tugine üksnes üldistatud rahvusvahelistele keskmistele (Sukhdev et al., 2010; UNEP, 2018). ELME2 meetodika pakub selleks kohalikul kalibreeritud ja ruumiliselt täpset alusraamistikku.

6. Sotsiaal-majanduslike mõjude integreerimine EL taastamismääruse kohustuslikku raamistikku.

EL määrus 2024/1991 nõuab sidusrühmade kaasamist ja sotsiaal-majanduslike mõjude hindamist. Võiks olla kasulik kaaluda väikese kohaliku sidusrühmade töörühma loomist, et koordineerida taastamisest tulenevaid infovajadusi, arutelusid ja arenguotsuseid ja kelle eesmärk on:

- kaardistada kohalikud kasvuvõimalused;
- hinnata, millised taastamistegevused pakuvad realistlikke majanduslikke või sotsiaalseid hüvesid;
- siduda taastamine valla arengukava suundadega;
- tagada info liikumine kohaliku tasandi ja riigi vahel.

7. Toetusmeetmete ja rahastuskanalite sihipärane kasutamine.

Varasemates peatükkides käsitletud Saarde valla sotsiaal-majanduslikust profiilist ilmneb, et valla majandust iseloomustab väike ettevõtete arv, piiratud teenusepakkumise mitmekesisus ning suhteliselt väike kohalik majandusruum. Sellises kontekstis on majanduslikud mõjud reeglina tundlikumad välistele sekkumistele ning sõltuvad tugevalt sellest, kas ja kuidas suudetakse olemasolevaid ressursse ja arendustegevusi omavahel siduda (vt ptk 3.3–3.5).

Sellest tulenevalt ei teki taastamistegevustega seotud võimalikud majanduslikud mõjud Saarde vallas automaatselt, vaid sõltuvad eeskätt sellest, kas ja millisel määral nähakse kohaliku tasandi huvi ja valmisolekut kasutada olemasolevaid toetus- ja rahastusmehhanisme kohalike arenduseesmärkide toetamiseks. Taastamistegevused võivad teatud tingimustel avada täiendavaid võimalusi, kuid nende realiseerumine eeldab teadlikke valikuid ja sidumist muude arengusuundadega.

Sellisteks võimalusteks võivad olla näiteks LEADER-programmi ja piirkondlike investeringutoetuste kasutamine väiksemahulise taristu arendamiseks, nagu rajad või väike külastustaristu, samuti PRIA toetuste rakendamine kohaliku ettevõtluse arendamiseks. Täiendavalt võib kaaluda ka Rail Baltica ja teiste suuremate taristuarendustega seotud teenus- ja taristusünergiate võimalikku rolli ning riiklike toetusprogrammide kasutamist keskkonnanahoiu ja majandusarengu sidumiseks, sealhulgas kliima- ja rohepöörde meetmete kaudu. Nende võimaluste rakendamine ei ole siiski iseenesestmõistetav ning sõltub kohaliku tasandi prioriteetidest ja arendusotsustest.

Arvestades, et rahvusvahelise WaterLANDS projekti raames on läbi viidud uuringuid Saarde valla territooriumil, võib huvi korral osutada asjakohaseks kaaluda koostöös ülikoolide ja rakendusuringute keskustega täiendavate uuringuetappide kavandamist. Selliste uuringute eesmärk oleks taastamistöde pikaajaliste keskkonna-, sotsiaal- ja majandusmõjude täpsem hindamine ning tulemuste sidumine kohaliku arengu planeerimisega. Andmepõhine lähenemine võimaldaks kujundada realistlikke stsenaariume ja toetada rahastusmeetmete sihipärasemat kasutamist, kuid eeldab, et Saarde vald peab sellist arengusuunda enda jaoks asjakohaseks ning soovib seda teadlikult edasi arendada.

8. Kohaliku tasandi riskijuhtimise ja kommunikatsiooni tugevdamine.

Sotsiaal-majanduslik mõju sõltub ka sellest, kui hästi mõistetakse taastamise eesmärke ja võimalikke riske (sh üleujutus- ja veerežiimi muutused). Selge kommunikatsioon, avalikud arutelud ja läbipaistvad riskiskaalad aitavad vähendada konflikte ja tugevdada elanike toetust.

Kokkuvõte

Kohaliku sotsiaal-majandusliku mõju hindamine kinnitab, et taastamistegevuste mõju Saarde valla tasandil jääb olemasolevate andmete ja majandusstruktuuri põhjal pigem tagasihoidlikuks. Mõju ulatus sõltub eelkõige kuluridade detailsusest, sealhulgas nende jaotusest majandussektorite ja ostukohtade lõikes, samuti kasutatavatest meetodilistest eeldustest, nagu fikseeritud koefitsiendid ja lineaarsete seoste rakendamine, ning sellest, kui suur osa taastamistegevustega seotud kulutustest jääb kohalikku majandusruumi. Käesolevas analüüsis ei olnud võimalik neid seoseid täpsemalt hinnata, kuna taastamisprojektide kulude kohta ei ole seni kogutud sellisel kujul andmeid, mis võimaldaksid vastavaid meetodeid rakendada. Rahvusvahelised raamistikud, nagu RCC ja TEEB, pakuvad küll lahendusi kulude standardiseeritud kogumiseks, regionaalse ulatuse määratlemiseks, tundlikkuse analüüsi kasutamiseks ja ökosüsteemiteenuste kohalikuks seireks, kuid nende rakendamine eeldab sobivas formaadis andmekogumist, mida käesoleva töö koostamisel ei olnud võimalik kasutada.

Olemasolevate andmete põhjal näib, et otsesed sotsiaal-majanduslikud mõjud Saarde vallas võivad jääda tagasihoidlikuks, kuna taastamistööd toimuvad valdavalt riigimaadel ja suure osa tehnilistest töödest teostavad üleriigilised teenusepakkujad. Mõju ulatus sõltub siiski konkreetsete tööde mahust ja kohalikest osalusest. Kohaliku majanduse tarneahel on tagasihoidliku ulatusega ning ettevõtteid on suhteliselt vähe, mistõttu mõju võib jääda väiksemaks kui piirkondades, kus teenusepakkujaid ja töajõudu on rohkem. See trend kattub rahvusvahelistes uuringutes (nt Sims jt, 2019; Cullinane Thomas jt, 2024) täheldatud mustritega, mille järgi väiksemates maapiirkondades sõltub majandusliku mõju suurus suuresti kohalikest teenuspakkumisest ja töajõu kättesaadavusest.

Majanduslik potentsiaal võib avalduda eelkõige pikaajaliselt ja kaudselt, eriti kui taastatud ökosüsteemid seotakse taristu, ligipääsu ja teenuste arendamisega, mis toetab elukeskkonna kvaliteeti ning loob kasutusvõimalusi haridus- ja rekreatiivteenustele. Need võivad toetada kohalikke teenuseid juhul, kui Saarde vald suudab ja on huvitatud need arengueeldused siduda valla arengukavaga ning luua taristu, mis soodustab loodus-, õppe- ja sündmusturismi väiksemahuliseks kasvuks.

Potentsiaalsed võimalused seonduvad ka teiste suurte arendusprojektidega, eriti Rail Baltica ja vahejaama kasutusvõimalustega, mis võivad tugevdada piirkonna ligipääsetavust ja logistilist positsiooni. Samas on praeguses olukorras keeruline hinnata, mil määral need arengud võiksid võimendada taastamisest tulenevaid sotsiaal-majanduslikke mõjusid, sest mõju suurus sõltub valdavalt olemasoleva ettevõtlusstruktuuri vastuvõtuvõimest ja tulevaste toetusprogrammide sihipärasest kasutamisest.

Uurimist toetab rahvusvaheline teaduskirjandus: Sims et al. (2019) näitavad, et kaitse- ja taastamistegevused võivad olla kooskõlas kohaliku majanduskasvuga ning toetada tööhõivet, eriti maapiirkondades, samas kui BenDor et al. (2015) rõhutavad taastamisesektori üleriigilist majanduspotentsiaali. EL-i määrus 2024/1991 loob kohustusliku poliitikaraamistiku, mille tõhus täitmine eeldab head andmestikku, lokaalse mõju hindamist ja sidusrühmade arvestamist (Hiraishi et al., 2014; European Commission, 2024).

Seega võib kokkuvõtlikult öelda, et taastamistegevuste kohalik mõju Saarde valla tasandil on praeguste majandusstruktuuride juures väike või mõõdukas ning sõltub suurel määral sellest,

kuidas omavalitsus, kogukond ja ettevõtjad suudavad taastamisest tulenevad arenguvõimalused siduda olemasolevate ressursside, toetusmehhanismide ja taristu arendamisega.

Küsimust metsandusest tuleneva võimaliku tulu vähenemise kohta on käesolevas analüüsis käsitletud eeskätt institutsionaalse ja sotsiaal-majandusliku mõjuloogika kaudu, mitte eraldi kvantitatiivse tulukao hindamisena. Saarde vald ei saa metsandussektorist otsest tulu, kuna kohalikele omavalitsustele ei laeku ei raietulu ega Riigimetsa Majandamise Keskuse majandustulu. Seetõttu ei too Kikepera või teiste riigimaadel toimuvate taastamistegevuste laienemine kaasa otsest valla tulubaasi vähenemist, sest käsitletavatel aladel paiknev mets ei olnud ka varasemalt kohaliku omavalitsuse jaoks otsene tuluallikas.

Võimalik sotsiaal-majanduslik mõju võib avalduda üksnes kaudsete mehhanismide kaudu, näiteks juhul, kui taastamisest või metsandustegevuse muutumisest tulenevalt väheneb kohalike ettevõtete töömaht ning sellega koos mõne Saarde vallas elava töötaja tulumaksulaekumine. Selliseid kaudseid mõjukanaleid on analüüsis käsitletud mitmes peatükis seoses töömahtude, hangete ja kohaliku ettevõtlusstruktuuriga, kuid olemasolevate andmete põhjal ei ole võimalik hinnata nende mõju ulatust kvantitatiivselt ega käsitleda seda kohaliku omavalitsuse tasandil struktuurse tulukao küsimusena.

Intervjuude ning RMK senise hankepraktika põhjal teostatakse suur osa riigimetsas tehtavatest raietöödest ja metsahooldusteenustest üleriigiliste teenusepakkujate poolt. Seetõttu sõltub kohalike ettevõtete osalus tööde mahust, ajastusest ja kvalifikatsiooninõuetest ning ei ole kõigi hangete puhul realistlik.

Olemasolevate andmete põhjal ei ole võimalik tuvastada, et metsandustegevuse muutustest tuleneks Saarde vallale või vallaeelarvele otsene rahaline kaotus. Kohalikele omavalitsusele ei laeku metsandusest otsest tulu ning seetõttu ei kajastu võimalikud metsandussektori muudatused valla tulubaasis struktuurse mõjuna. Võimalik sotsiaal-majanduslik mõju võib avalduda üksnes kaudselt ja olukorraspetsiifiliselt, näiteks juhul, kui mõne kohaliku ettevõtte töömaht väheneb, kuid selliseid mõjusid ei ole võimalik olemasolevate andmete põhjal üldistada ega käsitleda valla tasandi rahalise kaotusena.

Kokkuvõttev hinnang

Käesolev aruanne hindab looduse taastamisega seotud tegevuste sotsiaal-majanduslikke mõjusid Saarde valla tasandil, lähtudes olemasolevatest andmetest, kohaliku majandusstruktuuri eripäradest ning rahvusvahelisest teaduskirjandusest.

Peamine järeldus on, et looduse taastamisega seotud projektide vahetu ja lühiajaline majanduslik mõju Saarde vallas on praeguste majandus- ja demograafiliste tingimuste juures pigem tagasihoidlik, tulenevalt eelkõige kohalikust kontekstist. Selle kujundavad piiratud ettevõtlusstruktuur, väike ja vananev elanikkond ning asjaolu, et taastamistööd toimuvad riigimaadel ning teostatakse üleriigiliste teenusepakkujate kaudu.

Otssed majanduslikud mõjud avalduvad peamiselt projektipõhiselt ja ajutiselt, näiteks ehitus-, hooldus- või seiretööde käigus. Nende ulatus sõltub sellest, kas ja millisesse tööetappi on võimalik kaasata kohalikke ettevõtteid ja tööjõudu. Eesti kehtiv riigihangete kord ei võimalda kohaliku eelistuse rakendamist, mistõttu jääb oluline osa töömahust ja kuludest kohalikust majandusruumist välja.

Kaudsed majanduslikud mõjud kujunevad tarneahelate kaudu ning sõltuvad kulude paiknemisest. Saarde valla puhul on tarneahelad lühikesed ja ettevõtteid vähe, mistõttu jäävad ka kaudsed mõjud väiksemaks kui elavama majandusega majandusega piirkondades. Olemasolevad andmed ei võimalda hinnata, kui suur osa taastamistegevuste kulutustest jääb kohalikkude majandusruumi.

Oluline on rõhutada, et Saarde vald ei saa metsandussektorist otsest tulu. Ei raietulu ega Riigimetsa Majandamise Keskuse majandustulu ei laeku kohaliku omavalitsuse eelarvesse. Seetõttu ei too riigimaadel toimuvad taastamistegevused kaasa otsest valla tulubaasi vähenemist. Võimalikud mõjud võivad avalduda üksnes kaudselt, näiteks juhul, kui mõne kohaliku ettevõtte töömaht väheneb, kuid selliseid mõjusid ei ole võimalik käsitleda struktuurse või kvantitatiivselt määratletava tulukaona.

Pikemas vaates võivad taastamistegevused siiski luua sotsiaal-majanduslikku potentsiaali, eelkõige juhul, kui taastatud ökosüsteemid seotakse teadlikult taristu, ligipääsu ja teenuste arendamisega. Sellised mõjud võivad avalduda elukeskkonna kvaliteedi paranemise, haridus- ja loodusturismi, puhke- ja rekreatiivteenuste ning kogukondliku kasutuse kaudu. Rahvusvaheline kirjandus näitab, et just maapiirkondades võib looduskaitse ja taastamine toetada nn mugavuspõhise majanduse kujunemist, kuid see eeldab kohalikke investeeringuid ja strateegilist sidumist arengukavadega.

Saarde valla puhul on võimalik seos ka teiste suurte arendusprojektidega, eeskätt Rail Baltica ja sellega seotud ligipääsu- ja teenusvõimalustega. Samas sõltub nende mõjude realiseerumine valla ettevõtluse vastuvõtuvõimest ning olemasolevate rahastus- ja toetusmeetmete sihipärasest kasutamisest.

Analüüs kinnitab, et **majanduslike mõjude täpsem hindamine on praegu piiratud**, kuna puudub standardiseeritud ja ruumiliselt seotud andmestik taastamisprojektide kulude, ostukohtade, tööjõukulude ja kohaliku osaluse kohta. Rahvusvahelised raamistikud, nagu RCC ja TEEB, pakuvad sobivaid lahendusi, kuid nende rakendamine eeldab andmekogumist keskvalitsuse ja projektirahastuse tasandil.

Kokkuvõttes ei ole looduse taastamisega seotud tegevused Saarde valla majandusarengu jaoks iseseisev tõukejõud, kuid võivad toimida täiendava mõjutegurina juhul, kui omavalitsus, kogukond ja ettevõtjad suudavad taastamisest tulenevad võimalused siduda kohalike arengueesmärkide, taristu arendamise ja toetusmehhanismidega. Mõjude tugevus sõltub seega vähem taastamistöödest endist ja rohkem kohaliku tasandi valikutest, koostööst ning strateegilisest planeerimisest.

Kasutatud kirjandus

- Anger-Kraavi, A. (2026). *Looduse hävitamisest looduskaitse sildi all*. ERR Arvamus. <https://www.err.ee/1609902394/annela-anger-kraavi-looduse-havitamisest-looduskaitse-sildi-all>
- Anzani, A. (2020). *Mind and places: A multidisciplinary approach to the design of the contemporary city*. Springer Nature.
- BenDor, T., Lester, T. W., Livengood, A., Davis, A., & Yonavjak, L. (2015). Estimating the size and impact of the ecological restoration economy. *PLOS ONE*, 10(6), e0128339.
- Castro-Arce, K., & Vanclay, F. (2020). Transformative social innovation for sustainable rural development: An analytical framework to assist community-based initiatives. *Journal of Rural Studies*, 74, 45–54.
- Corradini, C., & Vanino, E. (2022). Path dependency, regional variety and the dynamics of new firm creation in rooted and pioneering industries. *Journal of Economic Geography*, 22(3), 631–651.
- Dechezleprêtre, A., & Sato, M. (2017). The impacts of environmental regulations on competitiveness. *Review of Environmental Economics and Policy*, 11(2), 183–206. <https://doi.org/10.1093/reep/rex013>
- Eestimaa Looduse Fond, Tartu Ülikool, RMK, & WaterLANDS projekt. (2025). *Kikepera looduskaitseala ja Soomaa rahvusparki veerežiimi taastamiskava* (2. versioon). WaterLANDS projekt. <https://drive.google.com/file/d/1Qo8eHNIgAEhkhpP4g8SDcYIUTUC2Dlis/view>
- Eesti Vabariigi Valitsus. (2024, 10. mai). *Valitsus kiitis heaks ja saadab parlamenti maamaksu seaduse muudatused*. <https://www.valitsus.ee/uudised/valitsus-kiitis-heaks-ja-saadab-parlamenti-maamaksu-seaduse-muudatused>
- Erametsakeskus. (2018). *Metsamajanduse lisandväärtus ja maksutulu 2007–2017*. Erametsakeskus.
- Ernst & Young Baltic AS, & Eesti Metsa- ja Puidutööstuse Liit. (2024). *Metsa- ja puidusektori sotsiaalmajanduslik mõju 2022. aastal*. https://empl.ee/wp-content/uploads/2024/05/EY_EMPL_majandusmojud_2022_final.pdf
- ERR. (2024). *President kuulutas välja maamaksuseaduse muudatused*. <https://www.err.ee/1609384487/president-kuulutas-valja-maamaksuseaduse-muudatused>
- European Commission. (2022, June 22). *Proposal for a regulation of the European Parliament and of the Council on nature restoration* (COM(2022) 304 final). Publications Office of the European Union. https://environment.ec.europa.eu/publications/nature-restoration-law_en
- European Commission. (2024, August 15). *Nature Restoration Law enters into force*. https://environment.ec.europa.eu/news/nature-restoration-law-enters-force-2024-08-15_en

European Commission. (n.d.). *Nature Restoration Regulation*.

https://environment.ec.europa.eu/topics/nature-and-biodiversity/nature-restoration-regulation_en

Glenk, K., & Martin-Ortega, J. (2018). The economics of peatland restoration. *Journal of Environmental Economics and Policy*, 7(4), 345–362.

Good, A., & Pindilli, E. (2022). Estimating the effect of tidal marsh restoration on housing prices: A hedonic analysis in the Nisqually National Wildlife Refuge, Washington, USA. *Land*, 11(9), Article 1432.

Günther, A., Barthelmes, A., Huth, V., Joosten, H., Jurasinski, G., Koebisch, F., & Couwenberg, J. (2020). Prompt rewetting of drained peatlands reduces climate warming despite methane emissions. *Nature Communications*, 11(1), Article 1644.

Heimola, A. (2021). *Metsamuutuste tuvastamine ja analüüs Saarde vallas...* Bakalaureusetöö, Eesti Maaülikool. Eesti Maaülikooli digitaalarhiiv.

Helm, A., Kull, A., Kiisel, M., Poltimäe, H., Rosenvald, R., Veromann, E., Reitalu, T., Kmoch, A., Virro, H., Mõisja, K., Nurm, H.-I., Prangel, E., Vain, K., Sepp, K., Lõhmus, A., Linder, M., Otsus, M., & Uemaa, E. (2023). *Eesti maismaaökosüsteemide hüvede (ökosüsteemiteenuste) majandusliku väärtuse üleriigiline hindamine ja kaardistamine: Tehniline lõpparuanne*. Tartu Ülikool & Eesti Maaülikool.

Hendrikson & Ko. (2024). *Saarde valla üldplaneeringu keskkonnamõju strateegilise hindamise aruanne* (Versioon 11.2024). OÜ Hendrikson & Ko.

Hiraishi, T., Krug, T., Tanabe, K., Srivastava, N., Baasansuren, J., Fukuda, M., & Troxler, T. G. (2014). *2013 supplement to the 2006 IPCC guidelines for national greenhouse gas inventories: Wetlands*. IPCC.

IUCN European Regional Office. (2024). *EU Nature Restoration Regulation—Briefing* (August 2024).

<https://iucn.org/sites/default/files/2024-08/iucn-briefing-eu-nature-restoration-regulation-final.pdf>

Juutinen, A., Artell, J., Iivonen, S., & Tolvanen, A. (2024). *Socioeconomic impacts of the restoration of peatlands and small water bodies*. Natural Resources Institute Finland.

Kaimre, P. (2022). *Metsamajanduslike tegevuste maksumus 2021/2022. aastal*. Eesti Maaülikool.

Keskkonnaagentuur. (2026). *EELIS – Eesti looduse infosüsteem* (andmed seisuga 31.01.2026).

Keskkonnaagentuur. (2025). *Reiu jõe hüdroloogilise režiimi ja Kikepera looduskaitseala taastamise mõju Surju piirkonna ülejutusriskidele*.

Keskkonnaagentuur. (2025). *Raieteatised: Saarde vald 2018–2024* [andmestik]. Fail „teatised_saarde_2018_24.xlsx“.

Kliimaministeerium. (2024, 2. veebruar). *Eesti jätkab looduskaitseliselt väärtuslike märgalade taastamistööd*.

<https://kliimaministeerium.ee/uudised/eesti-jatkab-looduskaitseks-vaartuslike-margalade-taastamistoid>

Looduskaitseaduse ja metsaseaduse muutmise seaduse eelnõu. (2025).

<https://eelvoud.valitsus.ee/main/mount/docList/50c3eba6-e21f-4ee0-851f-4e42a878002b>

Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium. (2025). *Üleriigiline planeering „Eesti 2050“: Asustuse arengustsenaariumite koonduring*.

<https://www.riigiplaneering.ee/uleriigiline-planeering/uleriigiline-planeering-eesti-2050/uuringud>

Maran, T. (2025, 12. november). *Koloniaalhõnguline uus metsaseadus*. ERR Arvamus.

<https://www.err.ee/1609856925/tiit-maran-koloniaalhonguline-uus-metsaseadus>

Metsaseadus. (2006). Riigikogu.

<https://www.riigiteataja.ee/akt/742707>

Osti, L., & Cicero, L. (2018). Tourists' perception of landscape attributes in rural tourism. *Worldwide Hospitality and Tourism Themes*, 10(2), 211–221.

Põlendik, K. (2026). *Ettevõtjad hoiatavad looduse taastamiskava suurte kulude eest*. ERR.

<https://www.err.ee/1609899227/ettevotjad-hoiatavad-looduse-taastamiskava-suurte-kulude-est>

Pärnu Lahe Partnerluskogu. (n.d.). *Toetused*.

<https://dev.plp.ee/toetused/>

Pärnu maakonna planeering: Seletuskiri. (2018).

Radeloff, V. C., Stewart, S. I., Hawbaker, T. J., Gimmi, U., Pidgeon, A. M., Flather, C. H., ... & Helmers, D. P. (2010). Housing growth in and near United States protected areas limits their conservation value. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 107(2), 940-945.

Raidla, K. (2025). *Saarde valla elanikes tekitab soostamisplaan üleujutushirmu*. ERR.

<https://www.err.ee/1609665848/saarde-valla-elanikes-tekitab-soostamisplaan-uleujutushirmu>

Retel, B. (2025, 15. detsember). *Kikepera juhtum toob päevavalgele ohtliku topeltstandardi*.

ERR Arvamus.

Richardson, M., Liu, P., & Eggleton, M. (2022). Valuation of wetland restoration: Evidence from the housing market in Arkansas. *Environmental and Resource Economics*, 81(3), 649–683.

Riigikogu. (2024). *Maamaksuseadus* (RT I, 30.06.2024, 5).

<https://www.riigiteataja.ee/akt/130062024005>

Riigimetsa Majandamise Keskus. (2024). *Riigimetsa terviktuvustus Saarde valla territooriumil*.

https://media.rmk.ee/files/Saarde_valla_riigimets.pdf

- RMP/Geenius. (2024). *Omavalitsustele anti suurem otsustusõigus maamaksu määramisel*. <https://rmp.geenius.ee/maksud/maamaks/valitsus-kiitis-heaks-ja-saadab-parlamenti-maamaksu-seaduse-muudatused>
- Rohevõrgustiku planeerimisjuhend. (2018). Keskkonnaagentuur. <https://planeerimine.ee/juhendid-ja-uuringud/rohevorgustik/>
- Räsänen, A., Blom, A., Korhola, A., & Ojansuu, R. (2023). *Estimates for peatland restoration needs in Finland*. Finnish Environment Institute.
- Saarde Vallavalitsus. (n.d.). *Ettevõtted: Metsamajandus ja puidutööstus*. <https://saarde.ee/ettevotted#Metsamajandus%20ja%20puidut%C3%B6%C3%B6stus>
- Saarde Vallavolikogu. (2025). *Saarde valla arengukava 2026–2035*. Riigi Teataja. https://www.riigiteataja.ee/aktilisa/4250/9202/5001/Lisa_1_Saarde_valla_arengukava_%202026_2035.pdf
- Salm, J.-O., & Kohv, M. (2025). *Kikepera taastamistööd eramaid ei mõjuta*. ERR. <https://www.err.ee/1609888711/juri-ott-salm-ja-marko-kohv-kikepera-taastamistood-eramaid-ei-mojuta>
- Scannell, L., & Gifford, R. (2017). Place attachment enhances psychological need satisfaction. *Environment and Behavior*, 49(4), 359–389.
- Sims, K. R. E., Thompson, J. R., Meyer, S. R., Nolte, C., & Plisinski, J. S. (2019). Assessing the local economic impacts of land protection. *Conservation Biology*, 33(5), 1035–1044.
- Soomaa säästva turismi strateegia 2020–2025. (2020). https://kaitsealad.ee/sites/default/files/inline-files/Soomaa%20säästva%20turismi%20strateegia%202020-2025_14012020.pdf
- Strzëciwilk, K., & Grygoruk, M. (2025). Restoration is an investment: Comparing restoration costs and ecosystem services in selected European wetlands. *Journal of Water and Land Development*, 64(I–III), 221–229.
- Sukhdev, P., Wittmer, H., Schröter-Schlaack, C., Nesshöver, C., Bishop, J., ten Brink, P., ... Simmons, B. (2010). *The Economics of Ecosystems and Biodiversity: Mainstreaming the economics of nature—A synthesis*. United Nations Environment Programme.
- Tilk, R., & Kruusmaa, E.-K. (2022). *Tulevikuvaade tööjõu- ja oskuste vajadusele: Metsandus ja puidutööstus*. SA Kutsekoda.
- UNEP. (2018). *TEEB for Agriculture & Food: Scientific and economic foundations*. <https://www.unep.org/resources/publication/scientific-and-economic-foundations-report>
- Viik, K.-A. (2025). *Kuidas rohesildi all loodust hävitatakse*. ERR Arvamus.